

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. SEPTIMII|| FLORENTIS|| TERTVLLIANI||
CARTHAGINIENSIS|| PRESBYTERI, OPERA|| QVÆ
HACTENVS REPERIRI|| POTVERVNT OMNIA:||**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Antverpiae, 1584

De Ieiuniis aduersus Psychicos.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73633](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73633)

intelligi, non Christianis; ut potest qui Pascha celebramus annuo circulo in mense primo, 30. inde diebus in omni exultatione decurrimus, stationibus quartam & sextam Sabbati & ieiuniis Parasceuen dicamus.

XV. Eundem Apostolum, quum prædicat quosdam qui iubeant cibis abstinere, prædammare hereticos id præcepturos ad despicienda opera Creatoris Marcionem, Tatianum, & similes. Esaiam quoque ieiunium potius confirmare quam auferre.

XVI. Atqui quum Deo displiceat incontinentia gula, ieiunium ab eo adprobari; immo et in Ipse præcipi. Denique etiam ethnicos in sacris Idolorum omnem *ταπεινωσθαι* agnoscere.

XVII. Illis itaque qui ieiunia recusant, Deum ventrem esse, Esau venatori comparari, qui primatus suos vendidit, & ferè comitari ad pendices gulae lasciuia atque luxuriam.

Ceterum et si in hoc contra Ecclesiam scriptus sit hic liber, quod Orthodoxis Pŷchicis nomine calumniosè adplicato, propria quadam Montani ieiunia defendens illis falso imponat, quasi ieiunia oderint; multum tamen pro Ecclesia facit, quod aduersum huius ætatis hereticos auctoritatem ieiuniorum Ecclesiasticorum tueatur, & egregiè respondeat ad plerasque, quas illi etiamnum pro se citant, scripturas. Quo fit uti argumentum dilatauerimus: & ad conuincendos Magdenburgenŷes Centuriatores, qui ieiunia originem à Montanistis habuisse calumniantur, suis quibusque locis similes aliorum Patrum expositiones maxime Antecessorum Tertulliani paucis adtigerimus; & præterea B. Hieron. qui lib. 2. aduersus Iouinianum, ieiuniorum hostem, ad verbum ferè Auctorem in hoc libro imitatus est. Atqui Tertulliano, præterquam quod adscribant locis supra citatis B. Hieron. & Nicephorus, id conuincit citatio libri de Monogamia initio huius opusculi; itè illud libri de Pudicitia c. 1. Erit igitur & hic aduersus Pŷchicos titulus, ubi ad hunc librum haud dubiè adludit. Viderunt autè iam olim MS. Tribemius & Politianus; prælo primus tradidit Dn. I. Gagneus cum scholiis breuibus ad marginem; deinde ad Britannicum codicem recognouit Gelenius. Nos verò nunc iterum eundem castigauimus ex Anglico Ioannis Clementis Exemplari MS. & coniecturis aliquot Dominorum Latinij & Harrisij, & Argumentum ac Adnotationes, recens adiecimus.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI DE IEIUNIIS ADVERSUS PŷCHICOS Liber.

CAP. I.

IRARER Pŷchicos istos, si sola luxuria tenerentur qua sepius nubunt, si non etiam ingluuie ducerentur qua ieiunia oderunt; monstrum scilicet haberetur libido sine gula, cum duo hæc tam vnita atque concreta sint, ut si disiungi omninò potuissent, ipsi prius ventri pudenda non adhererent. Specta corpus & vna regio est, denique pro dispositione membrorum ordo vitiorum, prior venter & statim cetera saginæ substructa lasciuia est, per edacitatem salacitas transit. Agnosco igitur animalem fidem studio carnis qua tota constat, tam multiuorantiæ quàm multinubentia; pro nam, ut merito spiritalem disciplinam pro substantia æmulam in hac quoque specie continentia accuset, proinde & gulae frenos induentem per nullas interdum vel feras vel aridas effugas, quemadmodum & libidini per vnica nuptias, piget iam cum talibus congregi, pu-

A det & iam de eis altercari quorum nec defensio verecunda est. Quomodo enim prote-
gam castitatem & sobrietatem sine taxatione aduersariorum? quinam isti sint semel no-
minabo, exteriores & interiores scilicet Psychicorum. Hi Paracletus controuersiam faci-
unt, propter hoc nouae Prophetiae recitantur, non quod alium Deum praedicent Mon-
tanus & Priscilla & Maximilla, nec quod Iesum Christum soluant, nec quod aliquam fi-
dei aut spei regulam euertant, sed quod plura doceant sapientius ieiunare quam nubere.⁸ De
modo quidem nubendi iam edidimus Monogamiae defensionem, nunc de castigatione
victus secunda, vel magis primae continentiae pugna est.⁹ Arguunt nos quod ieiunia
propria custodiamus,¹⁰ quod stationes plerumque in vespere prodeamus,¹¹ quod et-
iam xerophagias obseruemus, sicantes cibum ab omni carne & omni iuulentia,
vuidioribus quibusque pomis, ne quid vinostatis vel edamus vel potemus,¹² lauacri quo-
que abstinentiam congruentem arido victui, nouitatem igitur obiectant de cuius illicito
praescribant, aut haeresim iudicandam, si humana praesumptio est, aut pseudoprophe-
tiam pronuntiandam, si spiritualis indicio est,¹³ dum quaquae ex parte anathema audiamus
qui aliter aduantiamus. [14 Nam quod ad ieiunia pertineat, certos dies a Deo con-
stitutos opponunt, ut cum in Leuitico praecipit Dominus Mosi decimam mensis septi-
mi diem placationis, Sancta, inquit, erit vobis dies, & vexabitur animas vestras, &
omnis anima quae vexata non fuerit in illa die, exterminabitur de populo suo.¹⁵ Certè
B in Euangelio illos dies ieiuniorum determinatos putant, in quibus ablatus est spon-
sus, & hos esse iam solos legitimos ieiuniorum Christianorum abolitis legalibus & propheticis vetu-
statibus. Vbi volunt enim, agnoscunt quid sapiat, Lex & Propheta usque ad Iohannem.
Itaque de cetero indifferenter ieiunandum ex arbitrio, non ex imperio nouae discipli-
nae, pro temporibus & causis vniuersiuiusque. Sic & Apostolos obseruasse, nullum aliud
imponentes iugum certorum & in commune omnibus obeundorum ieiuniorum: proinde
nec stationum, quae & ipsae suos quidem dies habeant quartae seriae & sextae: passiuè
tamen currant, neque sub lege praecipit, neque ultra supremam dici, quando & orationes
ferè hora nona concludat de Petri exemplo quod Actis refertur. Xerophagias verò
nouum affectati officij nomen, & proximum ethnicae superstitioni, quales castimoniae
Apim, Isidem, & magnam matrem certorum eduliorum exceptione purificant, cum fides
libera in Christo ne Iudaica quidem legi abstinentiam quorundam ciborum debeat,
semel in totum macellum ab Apostolo admissa, detestatores eorum, qui sicut nubere
prohibeant, ita iubeant cibis abstinere a Deo conditis: & ideo nos esse iam tunc praeno-
tato in nouissimis temporibus abscedentes a fide, intendentes spiritibus, mundi sedu-
ctoribus, doctrinis mendaciloquiorum, iniustam habentes conscientiam. Quibus oro te
ignibus? credo quibus in prias sapè deducimus, & cenae quotidie coquimus. Sic &
cum Galatis nos quoque percutiaunt obseruatores dierum & mensium & annorum. In-
culantur interea & Esaiam pronuntiasse: Non tale ieiunium Dominus elegit, id est non
abstinentiam cibi, sed opera iustitiae quae subtextit: & ipsum Dominum in Euangelio ad
omnem circa victus scrupulositatem compendio respondisse, non his communicari
hominem quae in os inferantur, sed quae ex ore proferantur, cum & ipse manducaret &
biberet usque in notationem: Ecce homo vorator & potator. sic & Apostolum docere,
quod esca nos Deo non commendat, neque abundantes si edamus, neque deficientes si
non edamus. His & huiusmodi sensibus eò iam subtiliter tendunt, ut vniuersi quisque pro-
niori ventri possit superuacua, nec adeò necessaria existimare, sublati vel diminuti vel
demorati cibi officia, praeponebant scilicet iustitiae & innocentiae opera. Et scimus quales
sint carnalium commodorum suauitatis, quam facile dicatur, opus est de totis praecordiis
credam, diligam Deum & proximum mihi. In his enim duobus praecipit tota Lex pen-
det & Propheta, non in pulmonum & intestinorum meorum inanitate. [24 Itaque nos
hoc prius affirmare debemus, quod occultè subruere periclitatur, quantum valeat apud
Deum inanitas ista: & ante omnia vnde ratio ipsa processerit hoc modo promerendi
Deum: tunc enim agnosceretur obseruationis necessitas, cum eluxerit rationis auctoritas
a primordio recensenda. Acceperat Adam a Deo legem non gustandi de arbore agni.
tionis boni & mali, moriturus si gustasset, verum & ipse tunc in psychicum recessus post
eccliam spiritalem; in qua magnum illud sacramentum in Christum & Ecclesiam pro-
phetauerat, nec iam capiens quae erant spiritus, facilius ventri quam Deo cessit, pabu-
potius quam praecipit annuit; salutem gula vendidit. Manducauit denique & periit,

CAP. III

Leuit. 23.

Math. 9.

Math. 11.

Act. 15.

Act. 10.

1. Cor. 10.

1. Tim. 4.

Gal. 4.

Isai. 58.

Mara 7.

Math. 11.

1. Cor. 8.

Math. 22.

CAP. IIII

Gen. 2.

Ephes. 5.

Gen. 3.

saluus alioquin si vni rebus carnalibus ieiunare maluisset: ut iam hinc animalis fides semen suum D
 recognoscat, exinde deducens carnalium appetitionem & spiritualium recusatationem.
 Teneo igitur à primordio homicidam gulam, torquentis atque supplicii inedia punien-
 dam, etiam si Deus nulla ieiunia præcepisset: ostendens tamen vnde fit occisus Adam,
 mihi reliquerat intelligenda remedia offensæ, qui offensam demõstrat. Vtrõ cibum qui-
 bus modis quibuscumque temporibus potuissent, pro veneno deputarem, & antidotum famem
 sumerem, per quam purgarem mortis à primordio causam, in me quoque cum ipso gene-
 re transductam, certus hoc Deum velle cuius contrarium noluit, satisque confidens pla-
 cituram illi continentie curam, à quo damnatam comperissem incontinentie culpam.
 Psal. 50. Porro cum & ipse ieiunium mandet, & animam conqussatam propriè utique cibi an-
 gustiis sacrificium appelleret, quis iam dubitabit omnium erga victus macerationum hanc
 fuisse rationem, qua rursus interdicto cibo & obseruato præcepto primordiale iam deli-
 ctum expiaretur, ut homo per eandem materiam, causa satis Deo faciat per quam offen-
 derat, id est per cibi interdictionem: atque ita salutem æmulo modo redaccenderet in-
 dia, sicut extinxerat sagina, pro vnico illicito plura licita contemnens. [28] Hæc ratio
 seruabatur apud prudentiam Dei pro temporibus omnia modulantis, ne quis ex diuer-
 so ad deiiciendam propositionem nostram: cur ergo, dicat, non statim Deus aliquam
 victus consuetudinem castigacionem, quinimodò & auxit permissionem. Nam in primordio qui-
 dem herbidum solummodo & arboreum homini pabulum addiderat: 29 Ecce dedi vo-
 bis omne fructum sementium fructum seminis sementium, vobis erit in escam. Postea verò ad
 Noë enumerata subiectione omnium bestiarum terræ, & volatilium cæli, & mouen-
 tium in terra, & piscium maris, 30 & omnis viuentis; erunt, inquit, vobis in escam: ve-
 lut holera fœni dedi vobis vniuersa. Verùm carnem in sanguine animæ suæ non edetis:
 nam & hoc ipse quod eam solam carnem esui eximit, cuius anima non per sanguinem ef-
 funditur, omnis reliquæ carnis usum concessisse manifestum est. Ad hæc respondemus,
 non competisse onerari hominem aliqua adhuc abstinentie lege; qui cum maximè tam
 leuem interdictionem vnus scilicet pomi tolerare non potuit: remissum itaque illum li-
 bertate ipsa corroborandum. Et quæ post diluuium in reformatione generis humani sus-
 fecisse vnã interim legem à sanguine abstinenti permissio vsu ceterorum. Iam enim iu-
 dicium Dominus ostenderat per diluuium; adhuc etiam comminatus fuerat per exqui-
 sitionem sanguinis de manu fratris & de manu bestie. Omnis itaque iustitiam iudicij præ-
 ministrans, in materiam libertatis emisit, per veniam supparans disciplinam, per mitemens
 omnia, ut demeret quædam, plus exacturus si plus commississet, abstinentiam imperaturus,
 cum indulgentiam præmisisset, quo magis, ut diximus, primordiale delictum ex-
 piaretur maioris abstinentie operatione in maioris licentie occasione. [31] Denique
 CAP. V. vbi iam & familiaris populæ allegi Deo coepit, & restitutio hominis imbui potuit, tunc
 Leuit. 23. leges disciplinae que omnes impositæ etiam quæ decernerent victum; ademptis quibus-
 dam veluti immundis, quo facilius aliquando ieiunia toleraret homo, perpetua in qui-
 busdam abstinentia vsus. 32 Nam & primus populus primi hominis refulserat crimen,
 Exodi 14. pronior ventri quàm Deo deprehensus; cum, de duritia Egyptiæ seruitutis valida ma-
 Exodi 3. nu Deo & sublimi brachio ereptus (Dominus eius visus est) terræ lacte & melle mananti
 Exodi 16. destinatus; statim autem solitudinis incopiosæ circumspectu scandalizatus, saturitatis Eg-
 yptiæ detrimenta suspirans, in Moysen & Aaron misitavit: Vtinam obissemus percul-
 sã Dominò in terra Egypti, quando super ollas carniū sedebamus, & panes in pleni-
 tudinem comedebamus. Quoniam eduxisti nos in hæc deserta ad interficiendam syna-
 gogam istam fame. 33 Eadem ventris prælatione deploraturus erat eosdem duces suos &
 Num. 11. Dei arbitros, quos desiderio carnis & recordatæ Egyptiarum copiarum exacerbabat.
 Quis nos vescet carne: venerunt in mentem nobis pisces quos in Ægypto edebamus gra-
 tis, & cucumeres & pepones & porri & cepe & allia. At nunc anima nostra arida, nihil
 nisi manna vident oculi nostri. Ita & illis Xerophagia penes angelici displicebant, allium
 potius & cepe quàm coelum fragrare malebant. Et ideo tam ingratis gratiora & esculen-
 tiora quæque detracta sunt, puniendæ simul gulæ & exercendæ continentie causa: ve il-
 la damnaretur, ista erudiretur. [34] Nunc si temerè rationes castigati à Deo victus, & ca-
 stigandi propter Deum à nobis, à primordiorum experimenta reuocauimus, conscien-
 tiam communem consulamus, ipsa natura enunciabit, quales nos ante pabulum & po-
 tum

TERTULLIANVS
 Cum Annotationibus
 PAMELI,
 A. V.
 16.

A tum in virgine adhuc ſalua exhibere conſuevit rebus duntaxat ſenſis agendis quo diuina tractantur, ſi multo pollentioris mentis, ſi multo viuacioris cordis, quam cum totum illud domicilium interioris hominis, eſcis ſtipatum, vinis inundatum, decoquendis iam ſtercoribus aſtuans, ³⁵ præmeditatorium efficitur latinarum, in quo planè nihil tam in proximo ſperſit quam ad laſciuiam ſapere. Manducauit populus & bibit, & ſurrexerunt ludere. Intellige ſanctæ ſcripturæ verecundiam, luſum niſi impudicum non denotaſſet. Ceterùm quoruſquiſque meminerit religionis, occupatis memoriæ locis, impeditis ſapientiæ membris, nemo ita vt deſeret, ita vt par eſt, ita vt vtile eſt, recordabitur Dei in eo tempore, quo ipſum ſibi hominem excidere ſcœmne eſt. Omnem diſciplinam victus aut occidit aut vulnerat. Mentior ſi non Dominus ipſe obliuionem ſui exprobrat Iſtaëli, cauſam plenitudini reputat. Incaſſatus eſt dilectus & pinguefactus & dilatatus eſt, & dereliquit Deum qui fecit eum, & abſceſſit à Domino ſalutificatore ſuo. Denique in eodem Deuteronomio eandem cauſam præcaueri iubens: Ne, inquit, cum manducaueris & biberis & domos optimas ædificaueris, ouibus & bubus tuis multiplicatis, & argento & auro, extollatur cor tuum, & obliuiſcaris Domini Dei tui. Præpoſuit corruptelæ diuitiarum edacitatis enormitatem, cui ipſæ diuitiæ procurant. Per illas ſcilicet, incaſſatum erat cor populi, ne oculis videret, & auribus audiret, & corde coniceret ad ipeſus obſtructo, quas nominatim eſui abſtulit, dedocens hominem ſaginx ſtudere.

B ³⁶ Ceterùm cui cor euectum potius inueniebatur quam impinguatum; quadraginta diebus totidemque noctibus ſupra humanæ naturæ facultatem ieiunium perennauit ſpiritali fide virtutem ſubminiſtrante: & vidit oculis Dei gloriam, & audiuit auribus Dei vocem, & corde coniecit Deilegem, iam tunc docentis; non in ſolo pane viuere hominem, ſed in omni verbo Dei: cum quidem nec ipſum Moysen Deo paſtum in eamque eius nomine ſaginatam conſtanter contemplari valeret pinguior populus. Merito igitur etiam in carne ſe Dominus ei oſtendit collegæ ieiuniorum ſuorum, ³⁷ non minus & Helia. Nam & Helias hoc primum quod famem fuerat imprecatus, ſatis iam ſe ieiunius ueruerat. Viuit, inquit, Dominus, cui adiſto in conſpectu eius, ſi erit ros iſtis annis & imber. Dehinc minantem Iezabel fugiens poſt vnicum pabulum & potum quem ab angelo expergefactus inuenerat, & ipſe quadraginta diebus & noctibus vacuo ventre, arido ore peruenit in montem Choreb, vbi cum in ſpelunca deuertiſſet, quam familiari congreſſu Dei exceptus eſt. Quid tu Helia hic multo amior iſta vox, quam, Adam vbi eſt illa enim paſto homini minabatur, iſta ieiuno blandiebatur. Tanta eſt circunſcripti victus prærogatiua, vt Deum præſtet homini contubernalem, parẽm re vera pari. ³⁸ Si enim Deus æternus non eſuriat, vt teſtatur per Eſaiam, hoc erit tempus quo homo Deo adæquetur, cum ſine pabulo viuit. [³⁹ Proceſſimus itaque iam ad exempla, vti reuoluamus vitilitatis efficaciam poteſtates iſtius officij, quod etiam iratum Deum homini reconciliat. Deliquerat Iſraël, in aquatione apud Maſpha congregatus à Samuele, ita ſtatim delictum ieiunio diluit, ⁴⁰ vt periculũ prælij ſimul fugerit. Quũ maximè Samuel offerebat holocauſtum, in nullo magis procuratam audimus Dei clementiam quam abſtinentia populi. Et allophyli prælio admouebant, ibidem Dominus in tonuit voce magna ſuper allophylos, & confuli ſunt, & corruerunt in conſpectu Iſraëlis: & proceſſerunt viri Iſraël ex Maſpha, & perſecuti ſunt allophylos, & vſque Betchor cæciderunt paſtos impaſti, armatos inermes. Hæ erunt vires ieiunantium Deo, cœlum pro cuiſmodi militat: habet formam præſidij etiam ſpiritalibus bellis neceſſariam. ⁴¹ Proinde cum rex Aſſyriorum Sennacherib compluribus iam ciuitatibus captis Iſraëli per Rapſacen blaſphemias & minas intentaret, nihil aliud illum à propoſito in Æthiopiis auertit, dehinc centum & octoginta milia de exercitu eius per angelum abſumpſit, quam Ezechia regis humiliatio. Siquidem duritia hoſtis annuntiata, veſtem ſcidit, ſaccum induit, eodemque habitu ſeniores ſacerdotum ad Deum per Eſaiam adire iuſſit, vtique ieiunio preces proſequente. neque enim cibi tempus in periculo, nec ſaturitatis cultus in ſacco. ſemper inedia mœroris ſequela eſt, ſicut lætitia acceſſio ſaginx. Per hanc mœroris ſequelam & inediam, etiam ciuitas illa peccatrix Ninive de exitio prædicato liberatur. Satis enim pœnitentiæ ſclerum commendauerit Deo ieiunium triduo functa, etiam pecudibus enectis, quibus iratus Deus non erat. Sodoma quoque & Gomorra euafiſſent ſi ieiunaſſent. ⁴² Hoc remedium agnoſcit & Achab, cum illi poſt tranſgreſſionem & idololatriam & necem Nabuthæ propter vineam interempti à Iezabel exprobraſſet Helias: qualiter occidiſti, & hæreditatem poſ-

Exod. 32.

Deuter. 32.

Deuter. 8.

Iſai. 6.

Exod. 24.

Matth. 4.

Exod. 34.

Matth. 17.

3. Reg. 17.

3. Reg. 19.

Gen. 3.

CAP. VII.

1. Reg. 7.

4. Reg. 18.

19.

Ionas 3.

Gen. 19.

3. Reg. 21.

sedisti, in loco, quo sanguinem Nabuthæ canes delinxerant, tuum quoque delinquent. D
 destituit semetipsum, & sacco carni suæ imposuit, & ieiunauit, & dormiuit in sacco. &
 tunc sermo Domini ad Heliam: Vidisti vt reueritus sit Achab à facie mea: pro eo quod
 reueritus est, non superducam læsuram in diebus ipsius, sed in diebus filij eius superdu-
 cam eam, qui non erat ieiunaturus. Ita ieiunium in Deum reuerentiæ opus est, per quod
 1. Reg. 1. Anna quoque ambiens vxor Helcanæ retrò sterilis impetrauit faciliè à Deo inanim cibo
 ventrem filio implere, & quidem Propheta, sed non modò naturæ mutationem, aut pe-
 riculorum auersionem, aut delictorum oblitterationem, verumetiam sacramentorum
 43 Dan. 2. agnitionem, ieiunia de Deo merebuntur. Aspice Danielis exemplum, circa somnium
 regis Babylonis omnes turbantur sophistæ, negant vltro de præstantia humana posse co-
 gnosci. Sodus Danieli Deo fidens, & sciens quid ad demerendam Dei gratiam faceret,
 spatium tridui postulat; cum sua fraternitate ieiunat, atque ita orationibus commenda-
 tis, & ordinem significatione in somnij per omnia instruitur, tyranni sophistis paritur,
 44 Dan. 9. Deus glorificatur, Daniel honoratur. Non minorem Dei gratia & postea quoque rela-
 turus anno primo regis Darij, cum ex recogitatu prædicatorum temporum ab Hieremia
 dedit faciem suam Deo in ieiuniis & sacco & cinere. Nam & angelus missus ad eum, hanc
 statim professus est causam diuinæ dignationis. Veni, inquit, demonstrare tibi 45 quate-
 nus miserabilis es, ieiunando scilicet, si Deo miserabilis; leonibus in lacu fuerat horribi-
 46 Dan. 14. lis, 45 vbi quidem illi sex diebus ieiunanti prandium angelus procurauit. [46 Reddimus
 CAP. VIII. LVI. 2. & cetera, ad noua enim nunc documenta properamus. In limine Euangelij Anna Pro-
 phetis filia Phanuelis, quæ infantem Dominum & agnouit, & multa super eo prædica-
 uit expectantibus redemptionem Israelis, post egregium titulum veteris & vniuersæ vi-
 duiratis ieiuniorum quoque testimonio augetur, ostendens in quibus officiis affideri Ec-
 clesie debeat, & à nullis magis intelligi Christum quàm semel nuptis, & sæpè ieiunis. Ip-
 se mox Dominus baptisma suum, & in suo omnium, ieiuniis dedicauit, habens efficere
 47 Math. 4. panes ex lapidibus, etiam Iordanem vino fortassè manare; si ita vorator & potator fuis-
 set. Immo nouum hominem in veteris suggillationem virtute fastidendi cibi initiabat,
 48 Math. 4. vt eum diabolo rursus per escam tentare quarenti fortiolem fame tota ostēteret. 48 Præ-
 49 Math. 6. stituit exinde ieiuniis legem sine tristitia transigendis. Cur enim triste quod salutare? Do-
 50 Math. 17. cuit etiam aduersus diuina dæmonia ieiuniis præliandum. Quid enim mirum, si eadem
 operatione spiritus iniquus educitur qua sanctus inducitur? Denique vt in Centurionem
 51 Act. 10. Cornelium, necdum tinctum dignatio spiritus sancti cum charismate insuper Prophe-
 2. Cor. 11. tiæ festinasset, ieiunia eius legimus exaudita. Puto autem & Apostolus in secunda Co-
 rinthiorum inter labores suos & pericula & incommoda post famem ac sitim 49 ieiunia
 quoque plurima enumerat. [49 Principalis hæc species in castigatione victus, potest iam
 de inferioribus quoque abstinentiæ operationibus præiudicare, vt & ipsis pro modo vti-
 libus aut necessariis. Nam exceptio eduliorum quorundam 50 portionale ieiunium est.
 51 Inspiciamus igitur & xerophagiarum nouitatem aut vanitatem, si non & in his tam
 antiquissima quam efficacissima religionis operatio est. Redeo ad Danielelem & fratres
 52 Dan. 1. eius leguminum pabulum & aquæ potum 52 ferculis & cœnophoris regis præferentes, at-
 que exinde formosiores, ne qui de specie quoque corpusculi metuat, ceterum spiritu in-
 super cultos. Dedit enim Deus adulescentulis scientiam & intelligentiam in omni litte-
 ratura, & Darijeli in omni verbo, & in somniis, & in omni sophia, quæ hoc ipsum quo-
 que saperet, quibus modis de Deo impetraretur agnitio sacramentorum, 53 Anno deni-
 que tertio Cyri regis Persarum cum in recogitatum incidisset visionis, aliam formam hu-
 54 Dan. 10. miliationis prospexit. In illis, inquit, diebus ego Daniel eram lugens per tres hebdoma-
 das, panem suauem non edi, caro & vinum non introierunt in os meum, oleo vnctus non
 sum, donec consummarentur tres hebdomades, quibus transactis angelus missus est ta-
 liter alloquens: Daniel, homo es miserabilis, ne timueris, quoniam ex die prima qua de-
 didisti animam tuam recogitatu & humiliationi coram Deo, exauditum est verbum
 tuum, & ego introiui verbo tuo. Ita xerophagiarum miseratio & humillatio metum ex-
 pellunt, & aures Dei aduertunt, & occultorum compotes faciunt. Reuertor etiam ad
 55 3. Reg. 17. Heliam, cum corui illum pane & carne saturare confesserent, cur postmodum 54 apud Ber-
 56 3. Reg. 19. sabee Iudææ excitato ei de somno quidam ille angelus sine dubio panem solum & aquam
 contulit? defecerant corui qui eum liberalius pascerent, an difficile angelo fucrat aliquem
 alicundè de cœuiuo regis ministrum cum instructissimo ferculo raprum ad Heliam tran-
 fer-

TERTULLIANVS
 Cum Anotationibus
 PAMELI,
 A. N.
 16.

A ferre: sicut Daniel in lacum leonum esurienti prandium metentium exhibitum est, sed *Dan. 14.* constitui oportebat exemplum docens in tempore pressuræ, & persecutionis, & cuiuscunque circumstantiæ, xerophagiis esse viuendum. Tali victu David exomologein suam *Psalm. 101.* expressit, cinerem quidem edens velut panem, id est, panem velut cinerem aridum & fordidum, potum verò fletu miscens, vtique pro vino. Habet enim & abstinentia vini suos titulos, quæ & Samuelem Deo vouerat, & Aaronē consecratur. ⁵⁵ Nam de Samuele *1. Reg. 1.* mater: Et vinum, inquit, & ebriamen non bibet: talis enim & ipsa Deum orabat. Et Dominus ad Aaron, Vinum & siceram non bibetis, ⁵⁶ tu & filij tui post te, si quando ingrediemini tabernaculum, vel ascendetis ad altare, & non moriemini. A deo morientur qui non sobrij in Ecclesia ministraverint. Sic & Israël proximo exprobrat: Et potum dabitis sanctificatis meis vinum. Et hæc autem strictura potus xerophagiæ portio est, quantum vbi abstinentia vini aut à Deo exigitur, ⁵⁷ aut ab homine vouetur, illic intelligatur etiam pabuli pressura formam præstruens potui. Qualis enim esus, talis & potus: verisimile non est, vt quis dimidiam gulam Deo immolet, aquis sobrius & cibus ebrius. An autem & Apostolus xerophagiis norit, qui maiora celebrauerat, sitim & famem & multa ieiunia, qui ebrietates & comestiones recusatuerat, vel de discipulo Timotheo argumenti satis est: quem propter stomachum & assiduas imbecillitates modico vino monens vti, quo ille non ex institutione, sed ex deuotione abstinebat, ceterum stomacho magis consuetudo prodesset, hoc ipso abstinentiam vini dignam Deo suavit, quam ex necessitate dissuasit. ⁵⁸ Equæ stationes nostras vt indignas, quasdam verò & in serum constitutas, nouitatis nomine inculant, hoc quoque munus & ex arbitrio obeundum esse dicentes, ⁵⁹ & non vltra nonam detinendum, de suo scilicet more. Sed quod pertineat ad interdictionis quæstionem, semel pro omnibus causis respondebo. Nunc ad proprium huius speciei articulum de modo temporis dico, de ipsis prius exposulandum, vnde hanc formam nona dirimendis stationibus præscribant. ⁶⁰ Si, quia Petrus & qui cum eo, ad horam nonam orationis templum introgressi leguntur, quis mihi probabit illos ea die statione functos, vt horam nonam ad clausulam & expunctionem stationis interpretetur. At qui facilius inuenias Petrum hora sexta capiendi cibi causa prius in superiora ad orandum ascendisse, quo magis sexta diei finiri officio huic possit, quæ illud absolutura post orationem videbatur. Porro cum ⁶¹ in eodem commentario Lucæ, & tertia hora orationis demonstratur, sub qua spiritu sancto initiati pro ebriis habebantur, & sexta qua Petrus ascendit in superiora, & nona qua templum sunt introgressi, cur non intelligamus saluam plane indifferentiam semper & vbiq; & omni tempore orandam: tamen tres istas horas, vt insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negantia distinguunt, quæ publice resonant, ita & solenniores fuisse in orationibus diuinis: quod etiam suadet Danielis quoque argumentum ter die orantis, vtique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem quam insigniorum exinde Apostolicarum, tertia, sexta, nona. *Dan. 6.*

C Hinc itaque & Petrum dicam ex vetere potius vsu nonam obseruasse, tertio tantem supremæ orationis munere. Hæc autem propter illos, qui se putant ex forma Petri agere, quam ignorant, non quasi respiciamus nonam, cui & ⁶² quarta sabbati, & sexta plurimum fungimur: sed quia ⁶³ eorum quæ ex traditione obseruantur, tanto magis dignam rationem afferre debemus, quanto carent scripturæ auctoritate, donec aliquo cœlesti charismate, aut confirmentur, aut corrigantur. ⁶⁴ Et si qua, inquit, ignoratis, Dominus vobis reuelabit. Itaque seposito confirmatore omnium istorum Paracleto duce vniuersæ veritatis, an dignior apud nos ratio afferatur in nonam obseruandi require, vt etiam Petrus ea ratio de puranda sit, si statione tunc functus est. Venit enim de exitu Domini, quem etiam semper commemorari oportet sine differentia horarum, impressius tamen cum eis secundum ipsum stationis vocabulum addiscimus. ⁶⁵ Nam & milites nunquam immemores sacramenti, magis stationibus parent. Itaque in eam vique horam celebranda pressura est, in qua à sexta contenebratus orbis defuncto Domino lugubre fecit officium, vt tunc & nos reuertamur ad iocunditatem, cum & mundus recepit claritatem. Hoc si magis ad religionem sapit Christianam, dum magis Christi gloriam celebrat, possum æquæ feræ stationis ex eodem rei ordine statum figere, vt ieiunemus ad serum; expectantes tempus Dominicæ sepulturæ, cum Ioseph postulatum detulit corpus & condidit. Inde & irreligiosum est antè famulorum carnem refrigerare quam domini. Sed hoc ex argumentationum prouocatione commiserim, coniecturas coniecturis & tamen puto fidelioribus repercutiens. Videat

Exodi 17. mus an aliquid tale nobis de vetustatibus quoque patrocinetur. In Exodo habitus ille
 Moyfi aduersus Amalech orationibus praeliantis vsque in occasum persecrās, nōne sta-
 tio fuit sera? Iesum Naue debellantem Amorrhæos prandisse illa die existimamus, ⁶⁶ qua
 Ios. 10. ipsis elementis stationem imperauit: stetit sol in Gabaon, & luna in Aialon: stetit sol &
 luna in statione, donec vltus est populus de inimicis suis, & stetit sol medio cælo, & non
 accedebat in occasum, & in finem diei vnus. Non fuit dies talis retrò & in nouissimo,
 vti que tam prolixus, vt, inquit, exaudiret Deus hominem, parem scilicet solis, instan-
 tem tandiu in officio, stationem etiam sera longiorem. Certè Saul & ipse in prælio consti-
 tutus manifestè munus istud in dicit, Maledictus homo qui ederet panem ad vesperam vs-
 que dum vlciscer de inimico meo; & non gustauit totus populus eius, ⁶⁷ & tota terra non
 prandebat. Tantam autem Deus præstitit auctoritatem edicto stationis illius, vt Iona-
 than filius Saulis, quanquam ignarus ieiunationis in serum definita gustum mellis admi-
 serat, & forte mox de delicto sita ductus, & vix per precem populi periculo exemptus:
 Dan. 9. gula enim licet simplicis reus fuerat. ⁶⁸ Sed & Daniel, anno primo regis Darij, cum iei-
 unans in sacco & cinere exomologesin Deo ageret, Et adhuc, inquit, loquente me in o-
 ratione, ecce vir quem videram in somnis initio, velociter volans appropinquauit mihi
 quasi hora vespertini sacrificij. Hæc erit statio sera, quæ ad vesperam ieiunans pingui-
 rem oratione Deo immolat. [⁶⁹ Omnia autè ista credo ignota eis qui ad nostra turbantur,
 aut sola forsitan actione, non etiam intentione percepta, secundum maiorem vim
 imperitorum apud gloriosissimam scilicet multitudinem Psychicorum. Propterea per sin-
 gulas direximus species ieiunationum, xerophagiarum, stationum, vt dum recensemus
 secundum vtriusque Testamenti paraturam, quantum proficiant recusati vel recisi vel re-
 tardati tabuli officia, eos retundamus qui hæc velut vacantia infirmant. Item dum pariter
 ostendimus, quo semper in ordine fuerint religionis, eos reuincamus qui hæc vt no-
 ua accusant: nec nouum enim quod semper, nec vacuum quod vtile. Sed & illud in me-
 dio est, quædam ex his officijs à Deo homini imperata legem constituisse, quædam ab
 homine Deo oblata votum expunxisse: tamen & ⁷⁰ votum, cum à Deo acceptatum est,
 legem in posterum facit per auctoritatem acceptatoris: exinde enim faciendum manda-
 uit qui factum comprobauit. ⁷¹ Itaque & hinc in alia specie altercatio diuersæ partis ob-
 ducitur, cum dicunt, aut pseudopropheta est, si spiritalis vox solennia ista constituit, aut
 hæresis si humana præsumptio adinuenit. Eam enim formam reprehendentes quæ & ve-
 tera deo curreunt, & ex ea retorquentes quæ & aduersarij veterum aduersus illa pote-
 runt retractare, aut & illa recusare, debent exertè ista suscipere necessariè, maxime
 cum & ista à quocumque institutore sunt siue spiritali, siue tantum fideli, eidem Deo cur-
 rant cui & vetera. indubitatè enim, & hæresis & pseudopropheta diuinitatis diuersitate
 iudicabuntur apud nos omnes vnici Dei creatoris & Christi eius antistites, adeoque in-
 differenter hanc partem defendo, illis offerens in quo velint gradum figere. Spiritus
 diaboli est, dicitis o Psychice, & quomodo Dei nostri officia indicit? nec alij offerenda
 quàm Deo nostro? Aut contendit diabolus cum Deo facere nostro, aut Satanas Para-
 cletus habeatur. Sed hominem Antichristum adfirmas; ⁷² hoc enim vocantur hæretici
 nomine penes Ioannem. Et quomodo quisquis ille est in Christo nostro, hæc erga Domi-
 num nostrum officia disposuit, cum & Antichristi erga Deum aduersum nostrum proces-
 serint Christum? Quo itaque putas laterum confirmatum apud nos spiritum, cum impe-
 rat, an cum probat quæ Deus noster & imperauit semper & probauit? Sed rursus palos
 terminales figitis Deo, sicut de gratia, ita de disciplina, sicut de charismatibus, ita & de
 solennibus, vt profunde officia cessauerint, quemadmodum & beneficia eius, atque ita
 negetis vsque adhuc eum munia imponere, quia & hinc Lex & Propheta vsque ad Ioan-
 nem: superest vt totum auferatis quantum in vobis, tam otiosum. [⁷³ Iam enim & in ista
 specie distati saturatique regnatis, non delicta inculcantes quæ ieiunijs elimenter, nec re-
 uelationum scientia indigentes quæ xerophagijs extorqueantur, nec bella propria me-
 tuentes quæ stationibus discutiantur. ⁷⁴ Vt ab Ioanne Paracletus obmutuisset, ipsi no-
 bis Propheta in hanc maxime causam extitissimus: iam non dico ad exorandam Dei
 iram, nec ad impetrandam tutelam eius aut gratiam, sed ad præmuniendam per nos-
 metipos nouissimorum temporum conditionem, ⁷⁵ indicentes omnem *παρεορπισ-
 σιν* cum carcer ediscendus, & facies ac sitis exercendæ, & tam inedia quàm anxij
 victus tolerantia vsurpanda sit, vt in carcerem talis introeat Christianus, qualis in-
 de pro-

TERTULLIANVS
 Cum Annotationibus
 PAMELI,
 A. N.
 1683

A de prodisset, non poenam illic passurus, sed disciplinam, nec seculi tormenta, sed sua officia, eoque fidentior processurus ad certamen custodiae abusus nihil habens carnis, sic ut nec habeant tormenta materiam, cum sola & arida sit cute loricator, & contra ungulas corneus, praemisso iam sanguinis succo tanquam animam impeditis, properante iam & ipsa quae iam sepe ieiunans mortem de proximo norit. Planè vestrum est in carceribus popinas exhibere martyribus incertis, ne consuetudinem quarant, ne tadeat vita, ne noua abstinentiae disciplina scandalizentur, quam nec ille ⁷⁶ Pristinus vester non Christianus martyr attigerat, quem & facultate custodiae liberae aliquandiu factum omnibus balneis quasi baptismate melioribus, & omnibus luxuria secessibus quasi Ecclesiae secretioribus, & omnibus vitae istius illecebris quasi aeternae dignioribus, hoc puto obligatum ne mori vellet, postremo ipso tribunalis die luce summa condito mox tanquam antidoto praemedicatum, ita eneruastis; ut paucis unguis titillatus, hoc enim ebrietas sentiebat, quem Dominum confiteretur, interroganti Praesidi respondere non potuerit amplius. atque ita de hoc iam extortus, cum singultus & ructus solos haberet, in ipsa negatione digessit. ideo sobrietatis disciplinam qui praedicant pseudoprophetae, ideo haeretici qui obseruant. Quid ergo cessatis Paraclerum, quem in Montano negatis, in Apirio credere? [⁷⁷ Praescribitis constituta esse solennia huic fidei scripturis vel traditione maiorum, nihilque obseruationis amplius adiciendum ob illicitum inuolutionis. state in isto gradu si potestis. Ecce enim conuenio vos & ⁷⁸ praeter Pascha ieiunantes, citra illos dies, quibus ablatus est sponus, & stationum semieiunia interponentes, & vos interdum pane & aqua victitantes ut cuique visum est: denique respondetis haec ex arbitrio agenda, non ex imperio. Mouistis igitur gradum excedendo traditionem, cum quae non sint constituta obitis. Quale est autem, ut tuo arbitrio permittas, quod imperio Dei non das? plus humanae licebit voluntati quam diuinae potestati? Ego me seculo non Deo liberum memini: sic meum est vltro officium facere Domino, sic indicere illius est: non tantum obsequi ei debeo, sed & adulari: illud enim imperio eius, hoc arbitrio meo praesto. ⁷⁹ Bene autem, quod & Episcopi vniuersae plebi mandare ieiunia assolent, non dico de industria stipium conferendarum, ut vestrae capturae est, sed interdum & ex aliqua sollicitudinis Ecclesiasticae causa. Itaque si & ex hominis edicto, & in vnum omnes *ταπεινωσόμενοι* agitatis, quomodo in nobis ipsam quoque vnitatem ieiunationum & xerophagiarum & stationum denotatis? nisi forte in senatus consulta & in principum mandata coitionibus opposita delinquimus. Spiritus sanctus quum in quibus vellet terris, & per quos vellet praedicaret, ex prouidentia imminuentium, siue Ecclesiasticarum tentationum, siue mundialium plagarum, quae Paraclerum, id est aduocatus, ad exortum iudicem, huiusmodi officiorum remedia mandabat, puta nunc ad exercendam sobrietatis & abstinentiae disciplinam: hunc qui recipimus, necessario etiam quae tunc constituit obseruamus. Aspice ad Iudaicos fastos, & inuenies nihil nouum, si quae patribus sunt praecepta, omnis deinceps posteritas hereditaria religione custodit. ⁸⁰ Aguntur praecepta per Graecias illas certis in locis concilia ex vniuersis Ecclesiis, per quae & altiora quaeque in commune tractantur, & ipsa representatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur. Et hoc quam dignum fide auspicante congregari vndique ad Christum. Vide quam bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum; hoc tu psallere non facile nos *Psal. 122.* ssi, nisi quo tempore cum compluribus coenas. ⁸¹ Conuentus autem illi stationibus prius *Rom. 12.* & ieiunationibus operati, dolere cum dolentibus, & ita demum congaudere gaudentibus norunt. Si & ista solennia, quibus tunc praesens patrociniatus esset sermo, nos quoque in diuersis prouinciis fungimur in spiritu inuicem representati, lex est sacramenti. [⁸² Hoc *CA. XIII.* igitur tempora obseruantes & dies & menses & annos, Galaticam ut planè, si Iudaeorum *Gal. 4.* ceremoniarum, si legalium solennitatum obseruantes sumus: illas enim Apostolus dedocet, compescens veteris Testamenti in Christo sepulti persecrantiam, & noui sistens. ⁸³ Quod si noua conditio in Christo, sepulti persecrantiam, iam noua & solennia esse debent. aut si omnem in totum deuotione temporum & dierum & mensium & annorum erasit *2. Cor. 9.* Apostolus, ⁸⁴ cur Pascha celebramus annuo circulo in mense primo: ⁸⁵ cur quinquaginta *Rom. 6.* exinde diebus in omni exultatione decurrimus: ⁸⁶ cur stationibus quartam & sextam sabbati dicamus, & ⁸⁷ ieiunijs Parasceue: quanquam vos etiam sabbatum, si quando continuatis, nunquam nisi in Pascha ieiunandum secundum rationem alibi redditam. ⁸⁸ nohis certè omnis dies etiam vulgata consecratione celebratur. Nec ergo apud Apostolum differ-

rentiæ ratio, distinguente noua & vetera. Sed & hic inæqualitas uestra ridebitur, cum D
 vetustatum formam nobis exprobratis, in qua causam nouitatis accusatis. [8] Reprobata
 etiam illos qui iubebant cibis abstinere, sed de providentia spiritus sanctus, prædamnans
 iam hæreticos perpetuam abstinentiam præcepturos ad destruenda & despicienda opera
 creatoris: quales inueniam apud Marcionem, apud Tatianum, apud Iouem hodiernum de
 Pythagora hæreticum, non apud Paraclerum. Quantula est enim apud nos interdictio ci-
 borum: 90 duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, 91 exceptis scilicet sabbatis
 & dominicis offerimus Deo, abstinentes ab eis quæ non reiciimus, sed differimus.
 Rem. 14. 92 Atquin ad Romanos scribens, vos nunc compungit retractatores huius officij, Ne pro-
 pter pabulum solueritis, inquit, opus Dei. quod opus: de quo ait, Bonum est carnem non
 edere, & vinum non potare. Nam qui in istis seruit, placabilis & propitiabilis Deo nostro
 est. Quidam credit omnia manducanda esse, quidam autem infirmus olera vescitur, qui
 manducat ne nullificet non manducantem. Tu quis es qui alienum seruum iudicas? Et
 qui manducat, & qui non manducat, Deo agit gratias. Cum autem humano arbitrio ve-
 teret controversiam fieri, quanto magis diuino. Ita sciebat quosdam castigatores & interdi-
 ctos victus incusare, qui ex fastidio, non qui ex officio abstinerent: probare verò qui in
 honorem, non qui in conuiuium creatoris. 93 Et si clauis macelli tibi tradidit, permit-
 tens esui omnia ad constituendum idolothorum exceptionem, nõ tamen in macello re-
 gnum Dei inclusit. Nec enim, inquit, esus aut potus est Dei regnum; & Esca nos Deo non E
 commendat: non vt de arida dictum putes, sed potius de vincta & accurata. Siquidem sub-
 iiciens, nec si manducauerimus abundabimus, nec si non manducauerimus deficiemus: ti-
 bi magis insonat quæ abundare te existimas si edas, & deficere si non edas, & ideo ista de-
 tractas. 94 Dominum quoque quàm indignè ad tuam libidinem interpretaris passim man-
 ducantem & bibentem. sed puto quòd etiam ieiunaris; qui beatos nõ saturatos, sed eluric-
 tes & sitientes pronuntiãrit; qui escam profitebatur non quam discipuli existimãrant, sed
 paterni operis perfectionem; docēs operari escam quæ permanet in vitam æternam; in or-
 dinaria etiam oratione panem mandans postulandũ, non & Attritas. 95 Sic & Esaias non
 negauit Deum elegisse ieiuniũ, sed quale non elegerit enumerauit. In diebus enim, inquit,
 ieiuniorum vestrorum inueniuntur voluntates vestrae, & omnes subiectos vobis succuti-
 tis, aut ad conuiuia & lites ieiunatis & cæditis pugnis, non talè ieiuniũ ego elegi, sed quale
 subiecit, & subiiciendo non abstulit, sed confirmauit. [96 Nam & si maualt opera iustitiæ,
 non tamen sine sacrificio; quod est anima conflictata ieiuniis, ille cerè Deus, cui nec po-
 pulus incontinens gula plauit, nec sacerdos nec Prophetes. 97 Manent adhuc monumẽta
 concupiscentiæ. Si repultus est populus carnis auidissimus vsque ad choleram ortygo-
 metra cruditando. Eliditur pro templi foribus senior Heli, filij eius in acie ruunt, nurus ex-
 pirat in partu: hanc enim meruerat à Deo plagam domus impudens sacrificiorum carna-
 lium defraudatrix. Sameas homo Dei cum exitum prophetaisset idololatriæ introducta: a
 rege Hieroboam, post manum eius regis arefactam & statim restitutam, post altare diffu-
 sũ, ob hæc signa & satisfactione inuitatus à rege planè excusauit. Prohibitus enim à Deo
 fuerat, illic cibum in totum attingere, 98 sed ab alio mox sene mentito Prophetiam teme-
 rè pastus, secundum verbum Dei ibidem factum super mensam, non est in paternis sepul-
 tus; leonis enim in via occurſu prostratus, & apud exteros conditus, pœnam deserti ieiu-
 nij luit. Hæc erunt exempla & populo 99 & Episcopis, etiam spiritualibus, si quam inconti-
 nentiam gulæ admiserint. Sed nec apud inferos admonitio cessauit, vbi in diuite quidem
 conuiuia cruciantur, in paupere verò ieiunia recreantur, habentia præceptores Moysen
 & Prophetas, nam & Iohel exclamauit, 100 Sancite ieiunium, & prædicate curationem;
 prospiciens iam & tunc & alios Apostolos & Prophetas sancituros ieiunium, & prædica-
 turos officia curantia Deum: vnde & qui in idolis comendis, & in hac re orandis, &
 ad singulas horas salutandis adulantur, curationem facere dicuntur. Sed & omnem
 ethnicum agnoscunt, 101 cum stupet cœlum & aret annus, nudipèdalia de-
 nuntiantur, magistratus purpuras ponunt, falces retrò auertunt, precem indignant, ho-
 stiam instaurant. Apud quasdam verò colonias præterea annuo ritu saccis velati, & ci-
 nere conspersi idolis suis inuidiam supplicem obiciunt, balnea & tabernacula in nonam
 vsque cluduntur. Vnus in publico ignis apud aras, aquæ nec in lancibus, 102 Ninuici-
 um credo iustitium. 103 Iudaicum certè ieiunium vbique celebratur, cum omiſſis tem-
 plis per omne litus quocunque in aperto aliquando iam precem ad cœli mittunt: & licet
 cultu

TERTULLIANVS
 Cum Annotationibus
 PAMELI
 A. N.
 16

A cultu & ornatu mœroris munus infament, tamen fidem abstinentiæ affectant, & stellæ auctoritatem demorantis suspirant. Sed benè quòd in nostris xerophagiis blasphemias ingerens, ¹⁰⁴ Casto Iſidis & Cybeles eas, & æquas; admitto testimonialem comparationem. Hinc diuina constabit, quam diabolus diuinorum æmulator imitatur. Ex veritate mendacium struitur, ex religione superstitio compingitur, hinc tu eo irreligiosior, quanto ethnicus paratior. Ille denique Deo idolo gulam suam mactat, tu Deo non vis. Deus enim tibi venter est, & pulmo templum, & aqualiculus altare, & sacerdos cocus, & sanctus spiritus nidor, & condimenta charismata, & ructus Prophetia vetus est. ¹⁰⁵ Vera si velimus dicere, tu qui tatum gulæ indulges, & meritò te priorum iactitas, ¹⁰⁶ Temper agnosco sapere. Esau venatorem ferarum, ita passim indagandis turdis studes, ita de campo laxissimæ disciplinæ tuæ venis, ita spiritu deficiis: si tibi lenticulam defuto mrfatam obtuleris, statim totos primatus tuos vendes: apud te agape in caccabis feruet, fides in culinis caler, spes in ferculis iacet. Sed maior his est agape, quia per hanc adulescentes tui cum fororibus dormiunt, appendices scilicet gulæ lasciuia atque luxuria est. Quam societatem & Apostolus sciens, cum præmiffisset non in ebrietatibus nec in comestationibus, adiunxit, nec in cubilibus & libidinibus, ad elogium gulæ tuæ pertinet, quòd duplex apud te præfidentibus honor binis partibus deputatur; cum Apostolus duplicem honorem dederit, vt & fratribus & præpositis. Quis sanctior inter vos, nisi conuiuandi frequentior, nisi obsonandi pollucibilior, nisi calicibus instructor, meritò homines scilicet animæ & carnis spiritualia recufatis, talibus si placerent Prophetæ, mei non erant. Cur ergo non constanter prædicatis: manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Sicuti nos non dubitamus exerte mandare, ieiunemus fratres & sorores, ne fortè cras moriamur. Palàm disciplinas nostras vindicemus, nos certi sumus; eos qui in carne sunt, Deo placere non posse, non vtique substantia carnis, sed in cura, sed in affectione, sed in operatione, sed in voluntate. Macies non displicet nobis; neque enim ad pondus Deus carnem tribuit, sicut nec spiritum ad mensuram. faciliùs si fortè per angustam salutis ianuam introibit caro exilior, citius resuscitabitur caro leuior, diutiùs in sepultura durabit caro aridior. ¹⁰⁷ Saginentur pugiles & pyætæ Olympici: illis ambitio corporis competit quibus & vires necessariz, & tamen illi quoque xerophagiis inualescunt: sed nostra alia robora aliaque vires, sicut & alia certamina; quibus non est luctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi potestates, aduersus spiritualia malitiæ, aduersus hæc non carne & sanguine, sed fide & spiritu robusto oportet adistere. Ceterum saginatior Christianus vt & leonibus fortè, quàm Deo erit necessarius, nisi quòd & aduersus bestias mædiem exercere debeat.

CA. XVII.

Rem. 13.

1. Tim. 5.

1. Cor. 16.

Rem. 8.

Ephes. 6.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
LIBRVM DE IEIUNIIS.

1. DE IEIUNIIS. *[Ita legendum huius libri titulum, pro eo qui erat: DE IEIUNIO; patet, non modo ex B. Hieron. & Nicephoro, sed ipso Auctore, qui penè toto hoc libro Ieiunia plurali vsurpat numero. Deinde par in hoc consistebat Montani, atque adeo eius assèctæ Tertulliani hæresis, quòd ieiunio vterentur, sed quòd duas Xerophagiari hebdomadas sicuti infra Auctor c. 15.]* Suetres (B. Hieronymo teste, de erroribus Montani, Epistola ad Marcellam) Quadragesimas obseruarent, de quo infra latius.

2. ADVERSVS PSYCHICOS, &c. *[Non solum toto hoc libro, ubi ex professo aduersus Psychicos agere se proficitur, sed & alibi frequenter hæc Orthodoxorum appellatio Auctori vsitata est, postquam Montano fauere cepit. Sic dixit Tom. 3, lib. 4. adu. Marc. cap. 22. de quo inter nos & Psychicos quaestio est, & lib. adu. Praxean ca. 1. & manet chirographum apud Psychicos, apud quos tunc res gesta est, exinde silentium, Et*

nos quidem postea agnitio Paracleti atque defensio distinxit à Psychicis. Item supra lib. de Monogamia, cap. 1. hæretici nuptias auferunt, Psychici ingerunt; ac neque licentia defendenda, quia Psychica, & Psychicis non recipientibus spiritum, item cap. 11. Hæc Psychici volunt, ac licet nec hoc Psychici curent; denique cap. 16. iam nec Psychicus, quia non de adflatu Dei Psychicus. Infra quoque lib. de Pudicitia cap. 1. Erit igitur & hic aduersus Psychicos titulus, & cap. 6. si volunt Psychici, & cap. 10. Sed hoc volunt Psychici, item cap. 16. ita & Psychicis vniuersis, denique cap. 21. ad Ecclesiam, & quidem tuam Psychice. Ita enim cum Gelenio vbiq; legitur, & partim cum MS. 3. Vatican. eod. tum hoc libro frequentissime, tum alibi, pro eo quod Rhenan. Phycis vbiq; substituerat ex Gorliensi codice, quum tamen testatur Paterniacensem illud legisse. Adnotat quidem ille eundem sensum, sine Phycicos, legas, id est naturam

GGG iij

sequentes corruptam, qua est spiritatem, ieiunium, tormen-
ta fugit & abhorret; sive Psychicos, id est anima-
les, iuxta illud 1. Cor. 2. *ψυχικός* δὲ ἀνθρώπος & δεγ-
γὰς τῶν θεῶν πνευματικός τὸ θεῶν id est: animalium autem
homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei; ubi anima-
lis Apostolo appellatur, qui animi sui affectus sequitur.
Verum illam esse veram lectionem Auctoris patet, tum ex
lib. de Monog. ca. 1. ubi Psychicis opponit: Spirituales,
tum ex eo quod hic mox sequitur cap. 1. Agnosco igitur
animalem fidem, &c. illi opponens: Spiritalem
disciplinam. Pro quo etiam facit quod supra Tom. 3. lib.
ad. Valent. cap. 17. & 18. ubi inter tria quae com-
memorat, ex eorum sententia substantiarum genera orta ex
Ahamoth, constituit *ψυχικός*, id est: Animale, &
rursum cap. 25. & *ψυχικός* inter quatuor hominum
genera, denique & Christum *ψυχικός*, cap. 27. imita-
tus ibi per omnia B. Irenaeum lib. 1. cap. 1. sicut eosdem
genia sequitur Epiphanius in Valentianis. Porro ad intel-
lectum Auctoris facit quod praeterea recte adnotavit Rhe-
nan. ad lib. aduers. Praxean in hac verba: Non possum
autem diuinare quos inuocat hoc vocabulo, nisi forte Or-
thodoxos nolentes commentitiam Montani Prophetiam
recipere. Enimvero constat Montanum in sua conscripta Pro-
phetia damnae secundas nuptias (sic corrigimus quod
minus ille luxit) exegisse plures Quadragesimas, exegisse
martyria, prohibuisse fugam in persecutione. Quorum pri-
mum quum concedat Apostolus 1. Cor. 7. altera vero duo
nusquam precepta sint, tertium non interdictum lega-
tur vel à Christo, vel ab Apostolis; merito falsum Mon-
tani dogma damnae Ecclesia. At Tertullianus, nimio
studio castitatis, abstinentiae & martyrij, nouam illam
Prophetiam complexus est, nec iam ab Ecclesia damnatam
desertit, quae res illi merito odium concitauit. Unde
Prophetiam Montanicam respuentes Psychicos, id est ani-
males vocat, ac si carnes dicat; tamquam nouum
spiritum Paraclatum Montanicum agnoscentes Spira-
les fuerint, scilicet.

CAP. I.

3. Miraret Psychicos, &c.] Titulum huic
capiti imposuimus: De libri huius argumento. Sup-
pleuimus vero vocem: istos, ex cod. Anglico MS.
4. Specta corpus & vna regio est, &c.] Istud ad-
uerbum (vbi ante me adnotauit Latinus) transcripsit B.
Hieronymus Comment. in cap. 1. Epist. ad Titum. Quod
vtrò lib. 1. aduers. Iouin. B. Hieronym. citat illud Comi-
ci: Sine Cerere & Baccho friget Venus; pertinet ad id
quod hic praemittitur: monstrum haberetur libido
sine gula. Sunt autem voces Tertullianice: multiuo-
rantia, &: multinubentia, ac emulam, pro: con-
trariam.
5. gulae frenos induentem, &c.] Sic legimus ex
coniectura Dn. Harrisii, pro: imbuentem, qui adlegat
simile illud infra lib. de Iudicis cap. vlt. vt quisque ex
consensione vincula induit; & quod magis ad in-
stitutum facit, ex lib. 2. adu. Marc. illud, cap. 18. Con-
siliu exercendae continentiae intellige, & fre-
nos impositos illi gulae agnosce. Supplementum vero ex
Anglico MS. cod. p. uder & iam.
6. botuli, &c.] De his citat Latinus Gellium lib.
16. c. 7. Esto botulus genus est farciminis, propter con-
nexionem, à bolis sic appellatum. Quam significationem
indicat Auctor supra Apol. cap. 9. quum dicit; botu-
los etiam cruore distentos admouetis.
7. Hi Paraclato, &c.] De quo Paraclato loquatur,
indicat verba sequentibus, quibus frustra excusare nititur

Montanum & Peiscillam & Maximillam; quae
oppugnauit, & ipsum quoque illum Paraclatum supra
Tom. 3. lib. de Praescrip. adu. haeret. cap. 52. haeret. 21.
num. 327. Certe ibidem etiam videre est, quod alium
Deum & alium Christum praedicauerit Monta-
nista qui iuxta Aeschinem dicebantur (vbi qui
dicerent ipsum Christum esse Patrem & Filium, quod in
omnibus adscribit B. Hieron. Epist. 54. ad Marcell. de Mo-
ntani erroribus. Atqui, quum ibidem recte scribat eos in fi-
dei regula errare; falsum est etiam quod hic addit Sa-
Efor. quod nec aliquam fidei aut spei regulam enun-
tant, vtpote quum vel ipse Auctor Trinitatem personarum
latissime prosequatur ex regula fidei, lib. adu. Praxean.

8. De modo quidem nubendi, &c.] Haud dubie
adludit ad librum praecedentem, qui continet Monog-
GAMIAE DEFENSIONEM.

9. Arguunt nos quod ieiunia propria custodia-
mus, &c.] In hoc quidem verum dicit, quod arguerentur
Montanisti de propriis ieiuniis, vtpote duabus aut tri-
bus Quadragesimis, sicuti infra latius cap. 15. verum ca-
lumniantur, dum in ieiunio huius cap. dixit: Orthodoxos
odisse ieiunia, & cap. sequ. quod sit indifferenter iei-
unandum ex arbitrio. Atqui ad hac ieiunia pertinet
quod praemittit: per nullas interdum elcas, & quid ca.
sequ. legitur: sublati cibi.

10. Quod stationes plerumque; in vespertam pro-
ducamus, &c.] Quod stationes Auctori sint certorum
dierum vel temporum stata ieiunia, supra late ostendimus
Tom. 2. lib. de Oratione ca. 14. n. 58. maxime ex Irenaeo,
& adrigimus lib. de Anima ca. 48. n. 548. Id ipsum con-
firmatur ex infra scriptis Auctoris verbis. Primum cap. 2.
quum dicit: proinde nec stationum, quae & ipse suos
quidem dies habeant quartae & sextae feriae, & cap.

10. quis mihi probabit, illos ea die statione fun-
ctos, &c. & maxime cap. 14. quum stationes inditit à
ieiuniis voluntariis distinguens dicit: cur stationibus
quartam & sextam sabbati dicamus, & ieiunia
Parasceuen? Atqui etiam calumniari Auctorem Or-
thodoxos, dum sese ab illis argui dicit, quod in vespertam
stationes producant; infra ostendimus dicta ca. 10. Huc
vero pertinet quod praemittit: seras elcas, & quid infra t.
sequ. legitur: demorati cibi.

11. quod etiam Xerophagias obseruemus, &c.]
Quid per Xerophagias intelligat, significat hic verbi se-
quentibus: sicantes cibum ab omni carne & omni
iurulentia & viuidioribus quibusque pomis, ne
quid vinositatis vel edamus, vel potemus, sic enim
etiam castigauit Latinus, pro: nec quid. Et recte Xero-
phagias enim est cibis crudioribus vti, & eadem signifi-
catione Xerophagias usurpatur Epiphanius in Epim. ca.
thol. & Apol. fides. Atqui etiam in isto calumnia
Orthodoxis impingere Auctorem infra probabimus, vbi
de his ex professo tractat cap. 9. Huc vero pertinet quod
praemissum est: aridas elcas, & quod postea cap. sequ.
legitur: diminuti cibi.

12. lauacri quoque abstinentiam, &c.] Etiam in
hoc calumniatur Orthodoxos, quasi illi balnearum ab-
stinentiam tempore penitentiae improbarint, atque adeo
& ipse Quadragesima, quum ipse Auctor ad huc Ortho-
doxus supra Tom. 2. cap. 9. lib. de Penitentia, inter Actus
Exomologeseos enumeret: sacco & cineri incubare,
corpus fordibus obscurare, & quae adeo vbi B. Epiphanius
lib. de Lap. dicere non sit veritus: Hae criminis eius &
malis decrat, vt ad balneas pergeret.

13. dum quaqua ex parte anathema audiamus,
&c.]

TERTULLIANUS
Cum Annotationibus
PAMELI
A. N.
163

Sec.] sic legimus ex Angl. cod. MS. pro: quaque. At qui videt etiam hinc, vstitatu fuisse in primitiua Ecclesia Anathema in hereticis, iuxta illud Apostoli Tit. 3. Hæreticum post vnam correptionem deuita, de quo vide supra Adnotationes nostras lib. de Prescript. aduers. her. cap. 16. num. 103. & latius librum nostrum, quem propediem Deo fauente in lucem edemus, De non admittendis duabus Religionibus in vna Repub. Præterea hinc mihi colligere videor, quod etiam ipse Tertullianus, quum hæc adferret, anathema audivit; de quo in vitarius latius.

CAP. II.

14. Nam quod ad ieiunia pertineat, &c.] Inscriptionem huic capiti fecimus: De obiectionibus aduersus ieiunia; quæ ipse quum sint eadem quas nobis hæretici etiam hodierni obiciunt, ipsarum solutio, quam habet Auctor infra hoc eodem libro, etiam contra ipsos faciet; maxime quum eadem penè omnes à Ioviniano hæretico sibi obiecit. B. Hieron. iisdem penè verbis, quibus Auctor, dissoluit, sicuti sunt quibusque locis adnotabimus.

15. vt quum in Leuitico, &c.] Non ad verbum, sed omiſſis aliquot verbis locus iste (Leuit. 23. potius quam 16.) citatur, tum ab Auctore, tum à B. Hieron. sed alio fine; hic enim citat ad confirmationem ieiunij; Auctor autem adfert ex persona Orthodoxorum, qui inde colligebant certos dies ieiuniorum à Deo constitutos, & proinde etiam certos ab Ecclesia, non à priuatis quibusque, constitui debere; tum quod nihil haberet quod responderet Auctor, tacite & ex proposito infra non adigit.

16. Certè in Euangelio, &c.] Infra latius cap. 13. De diebus ieiunij determinatis, in quibus ablatum est sponſus (quorum fit mentio Matth. 9.) vespere 40. diebus ante celebrationem passionis Domini, atque adeo vna Quadragesima, quam obseruauit ab initio Ecclesia. Atqui B. Hieron. teste alicubi, ipsi Montanisti etiam suam secundam Quadragesimam, quam seruabant post Pentecosten, nempe iam ablato in celos sponſo, eodem hoc dicto probabant. Sed sic sequeretur, omnem diem ieiunare oportere citra id tempus, quo Christus in caelum ascendit. Proinde iuxta Tropologiam interpretatur idem B. Hieron. ac si dicat: vbi propter peccata à nobis discesserit sponſus, tunc indicandum ieiunium.

17. Itaque de cetero indifferenter ieiunandum ex arbitrio, &c.] De hoc etiam latius infra cap. 13. Sicut de stationibus quartæ & sextæ feriæ, cap. 14. Accipitur verò iterum: passiuè, pro: communiter, passim, & sicut addit: sine præcepto. Porro & de ieiunij ultra supremam diem, & vique ad horam nonam, vide cap. 10. & de Xerophagijs, cap. 9.

18. quales castimoniae, &c.] Infra de hoc erit disputandi locus cap. 16. vbi agit de Casto Iudis & Cybeles. Hic verò peculiariter etiam Apim commemorat, cuius ibi non est mentio.

19. semel in totum macellum ab Apostolo admissa, &c.] Adiudit ad illud Apostoli 1. Cor. 10. Omne quod in macello venit, manducate. Ad quod respondet Auctor infra cap. 15.

20. detestatore eorum, &c.] De iis qui in bentibus abstinere, 1. Tim. 4. pulcrè respondet infra cap. 15. Hic dumtaxat dicimus omitti quædam ab Auctore, & immutari, dum legit: intendentes spiritibus, mundi seductoribus, doctrinis mendaciorum, pro eo quod Græcè & Latine hodie non habetur: mundi, & legitur: doctrinis demoniorum (sicut etiam ipse Au-

tor supra lib. de Prescript. cap. 7.) in hypocrisis mendaciloquorum. Verum autem alij Græcam vocem $\chi\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\tau\eta\sigma\epsilon\sigma\tau\epsilon\iota\sigma\tau\epsilon\upsilon\upsilon$ vertunt cauetiam, quam Auctor: inultam, dumtaxat.

21. Sic & cum Galatis, &c.] Ad istud pulcrè respondet infra cap. 14. sicut etiam cap. 15. ad id quod hic adfertur Isai. 58. & ad id quod satis calumniose de Christo citatur, voratore & potatore, Matth. 11. Neque enim ego puto ab aliquo id argumentum aduersus ieiunia prolatum fuisse.

22. non his communicari hominem quæ in os inferantur, &c.] Profusus sic lego ex MS. Angl. cod. non eodem modo vertit illud Marc. 7. Auctor supra Tom. 2. lib. de Patient. cap. 8. sicuti ibi adigitur num. 59. Ad quem locum in hæc verba Rhenan. Quod apud Mattheum cap. 15. legitur non semel: $\chi\alpha\iota\upsilon\upsilon\iota$ $\delta\epsilon\iota$ $\alpha\upsilon\theta\eta\rho\alpha\tau\omega\upsilon$, Tertullianus vertit: communicat, quemadmodum etiam B. Augustinus legit. Est autem $\chi\alpha\iota\upsilon\upsilon\iota$ commune facere. Et quia Iudæi, quod impurum est, id ipsi commune vident, factum est ut $\chi\alpha\iota\upsilon\upsilon\iota$, siue communicare, sit illis: conquinare, cuius vetus Evangelicorum editio habet in quibusdam exemplaribus, præcipue nostris. Erasmus vertit: impurum reddere. Rectè Marti 7. vertit etiam noster Latinus interpres: communicare. Responſo autem ad hanc obiectionem est facilis, quod cibum communicant hominem, sed mala cogitationes & superbia eorum, qui diuinis aut Ecclesia de ieiunio præceptis obedire recusant. Ad illud verò quod adfert 1. Cor. 8. habet Auctor solutiorem infra cap. 15.

23. sublatis, vel diminuti, vel demorati cibi officia, &c.] Profusus sic legimus, pro: dilati; quia sublatis cibi ad ieiunia pertinent, diminuti ad Xerophagias, demorati, id est detardati, ad stationes continuatas in vesperum; nam haud aliter dixit Plaurus Reg.

Quid sacerdoti meæ dicam, hic demoratam tantum.

Legimus autem ex Angl. MS. cod. diligam Deum & proximum mihi, quia alibi Auctor frequenter vertit: Diliges proximum tibi.

CAP. III.

24. Raque nos hoc prius adfirmare debemus, &c.] Caput hoc inscripsimus: De ieiuniorum auctoritate à primordio. In quo Auctorem ad verbum penè imitatur B. Hieron. lib. 2. aduers. Iovin. non semel citato.

25. Acceperat Adam, &c.] Latius tractat de hac lege primordiali Auctor supra Tom. 1. lib. aduers. Iud. c. 2. dicens in ea omnia præcepta diuina recognosci. Eodem pertinet quod habet Irenæus lib. 5. aduers. her. cap. 23. de Adam & eius muliere. Simul enim cum esca & mortem adscuerant, quoniam inobedientes manducabant.

26. mortis à primordio causam, in me quoque cum ipso genere transactam, &c.] Pulcrè peccati originalis circumscriptio; quod mox & c. sequi vocat: primordiale delictum, sicuti etiam libro iam citato.

27. & animam conuulsam, &c.] Adiudit ad illud Psal. 50. etiam supra lib. adu. Iud. cap. 5. paraphrastice citatum: Cor contribulatum hostia est Deij, præterquam quod hic conuulsationem illam proprie fieri cibi angustis addat, pro quo hodie Latinus Interpres: Sacrificium Deo spiritus contribulatus.

CAP. IIII.

28. Hæc ratio seruabatur apud prouidentiam Dei, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quod omnes cibos post diluuium Deus permiserit, vt quosdam

postea demeret. In quo etiam imitatus B. Hieron. quod Auctor adfert de cibis immundis & ceteris ex cap. sequ. etiam ante diluuium locum existimat habuisse, eo quod immundorum animalium Gen. 6. fiat mentio, per quam mentionem ex parte ieiunium dedicatum scribit. Legimus autem profrus phrasi Tertullianica ex Angl. MS. cod. pro temporibus omnia modulantis, ubi erat: moderantis.

29. Ecce dedi vobis omne fœnum sementium seminans semē, &c.] sic expressit quod Græcè est apud LXX. Gen. 1. *καὶ ἐπέμεινον ὑμῖν ἅπαντα τὰ κλάσματα τῆς γῆς*, surpans sementium, pro semine ferum.

30. & omnis viuens, &c.] Necessaria erat hæc castigatio ex cod. Angl. MS. pro: omnis serpentis, quia Græcè est Gen. 9. *καὶ τὸν ὄφιν* & cetera. Mirum est autem quod addat: *τῆς γῆς*, quod nulla editiones Bibliorum habent. Supplemus verò ex eodem: eam solâ carnem elui eximit, ac mox legimus: *Æquè post diluuium*, pro: Atque; quo loco vel vnica ea lex à sanguine abstinendi, etiam pro ieiunio citatur. Est verò Tertullianica phrasi: supparans disciplinam.

CAP. V.

31. Denique ubi iam & familiaris populus, &c.] Inscriptionem capiti huic fecimus: De abstinentia immundorum animalium. Lege veteri Leuitici 10. præscripta, & gratioribus cibis detractis. In quo etiam Auctorem imitatur ubi supra à B. Hieron. sed latius infra Nouatianus lib. de Cibis Iudaicis, ubi singulatim de singulis immundis animalibus quid abstinentie significauerint deducit, à ieiunio corporali ad ieiunia libera transiens.

32. Nam & primus populus, &c.] Primus appellatur populus Iudaicus ad distinctionem secundi populi Gentium. Hic verò videtur profrus superfluum illud, quod addo parenthesi inclusimus, (Dominus eius, seu potius: eis visus est) neque aliò sensu constat, neque habet B. Hieron. illius vestigium aliquod. Legimus autem ex Angl. MS. cod. detrimto suspicans, pro: detrimto, & quoniam eduxit nos, pro: quomodo, quia Græcè est *ὅτι*, Exod. 16.

33. Eadem ventris prælatione, &c.] Et hæc scriptura Num. 11. translulit: Quis nos velcet carnes: cibabit. Paraphrasticè etiam translulit: nihil nisi manna vident oculi nostri, quomodo & B. Hieron. quum legitur hodie apud LXX. nihil præterquam oculi nostri in manna.

CAP. VI.

34. Nunc si temerè, &c.] Caput hoc inscripsimus: Naturam & Scripturam enuntiare, ante pabulum & potum nos esse diuinis tractandis aptiores. Ubi eleganter: virginem saluam dixit, id est, nullo cibo corruptam ac ieiunans. Sive verò legas: exaltans cum Angl. MS. cod. sive æstus cum eox, perinde est.

35. præmeditatorum, &c.] Hoc etiam imitatus B. Hieron. Quale, inquit, ieiunium est, aut qualis refectio post ieiunium, prædianis epulis distendimus, & gustur nostrum meditatorum, seu potius: præmeditatorum efficitur latinarum; qui etiam adlegat scripturas hic citatas Exod. 32. ac Deut. 32. & 8. item Isai. 6. excepto quod ibi etiam legi debeat: Deum, quod Græcè sit *θεός*, & quod Auctor sua utatur phrasi saluificatore, pro: salutari, ac quod ille res addat: & recalcitrauit. Est verò etiam phrasi Tertullianica: cui ipsa diuitia prociuant.

36. Ceterum cui cor enectum, &c.] Sic ex cod. Angl. MS. pro: enectum; quod minime huic loco qua-

drat, quia opponitur: impinguatum; ubi accipitur enectum, pro inedia quadraginta dierum confectum, omisa voce: qui superflua, quæ sensum obscurabat, significare ætem vult, quod Moytes ieiunio vidit gloriam Dei, & c. quum ipsum Moysen, id est, ubi beatus Hieron. vultum eius Dei fabulatio cornis, constanter contemplari non valeret pinguior populus.

37. non minus & Helia, &c.] Apparitione hanc Moysi & Helia, quibus se Dominus ostendit, Matth. 17. Quomodo ieiunium vtriusque 40. dierum, etiam B. Hieron. adlegat, & verò B. Irenæus lib. 5. cap. 21. cum simili Christi ieiunio. Est verò & hic vox Tertullianica: perennare, vel Latino adnotante. Certe B. Hieron. etiam illa duo comparat: Quid hic Helia? & Adam ubi est?

38. Si enim Deus æternus, non eluriet, ut testatur per Isaiam, &c.] Quum etiam alicubi supra istud Isaiæ adscribat Auctor, quarat locum Lector diligenter.

CAP. VII.

39. Processimus itaque iam ad exempla, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: De aliis exemplis ieiuniorum in Lege veteri. Quæ ipsa omnia adfert etiam B. Hieron. ut cum Auctore ostendat, tum quod ieiunium iratum Deum reconciliet, 1. Reg. 7. 4. Reg. 18. ac 19. Ion. 3. 3. Reg. 21. tum quod sterilitatem depellat, Reg. 1. denique & Sacramentorum agnitionem metetur, Dan. 11. 2. 10. & à morte præteruerit, Dan. 14. Quæ omnia etiam apud alios Patres, nominatim B. Chrysost. Ambros. & Augustinum tam sæpè repetuntur, ut pluribus non sit opus.

40. ut periculum prælii simul fugerit, &c.] Sic istud castigauimus ex coniectura Harris, pro: fuderit. Eiusdè scriptura reliqua satis obscura sunt, maxime quæ etiam B. Hieron. mentionem nullam faciat delicti apud Maspha (sic legimus cū LXX. pro eo quod erat: Maspha) Prima enim facie Auctor videtur ad peccatum impatiens effusionem aquæ, quam: aquationem vocat, quæ facta est super terram in conspectu Domini, eo quod sequatur: Peccauimus Domino. Verum id magis videtur pertinere ad delicta præcedentia idololatria, ut potè quum populus à Samuele vocatus ante illam congregationem Dei alieni absterit. Quare emissa voce: sed, sic hunc locum distingere malimus: Deliquerat Israël; in aquatione apud Maspha congregatus à Samuele, ita statim delictum ieiunio diluit, ut periculum prælii simul fugerit. Quum maxime Samuel offerret hoc locustum, in nullo magis procuratam audimus Dei clementiam, quam abstinentia populi. Et Allophyli prælio admouebant, ibidem (sic enim legimus cum MS. Angl. cod. Vatic. & Gagnæ, pro: ibi enim) Dominus, in tonitruo voce magna, & cetera. Legentes præterea: Bethchor, iuxta vestigia lectissimi Gagnæ, pro: Bethchor, eo quod Græcè sit *βῆθ ὄρη*.

41. Proinde, quum Rex Assyriorum, &c.] Punctissimis verbis & adhuc paucioribus B. Hieron. vniuersam comprehendit historiam 4. Reg. 18. & 19. sicut etiam conuersorem Niniue, addes Sodomam quoque & Gomorram euasuras fuisse, si ieiunassent; quod ipsam quoque transcripsit B. Hieron.

42. Hoc remedium agnoscit & Achab, &c.] In hac scriptura 3. Reg. 21. addit: Qualiter, quod nulla habent editiones; duabus vtriusque exprimens more suo: hereditatem possedisti, quod Græcè est *ἐξ ἡποπόρου* & cetera. Legit etiam ordine inuerso: delituit semetipsum, pro eo quod alij: ambulauit demisso capite. Videtur etiam reuertitur accipere, pro compuncto, quod proprie vox Græca signi-

significat, & lauram more suo, vertit *νεκλω*, quam alij, ipse quoque aliquando (teste Latino) malitiam. Quod sequitur, de suo addit, ac si dicat: utpote qui non erat ieiunaturus. Aequi sicut omnes alij iuxta *Engl. cod. MS. transposuimus*: in loco, quo.

43. Aspice Danielis exemplum, &c.] Mirum est hoc, quod quum nulla editiones Dan. 2. neque ipse B. Hieron. ullum tempus adscribant, Auctor dicat: spatium tri-dui postulat; qui etiam ex presupposito addit: tyranni Sophitis parcitur, eo quod pro illo legatur intercessisse Daniel.

44. quatenus miserabilis es, &c.] Haud aliter B. Hieron. Deinde scriptum est, quod Daniel tribus hebdomadibus (pro quo Auctor supra lib. de Anima cap. 48. trium hebdomadu statione) ieiunauerit, panem suauem non comederit, caro & vinum non intrauerit os eius, oleo unctus non sit, & uenerit ad eum Angelus dicens: Daniel, homo miserabilis es. Vbi mirum est verti ab utroque: *ὁ ἀσπὲς ἄνθρωπος*, quod alij: desideriorum vertunt, Dan. 9. & 10. immo & Auctor ipse supra Tom. 1. lib. aduers. Iud. cap. 8. Quid: quod in Comment. ab eodem B. Hieron. contrario sensu, vir desideriorum, explicetur, amabilis & Dei amore dignus, quem admodum Salomon appellatus est Idida, siue vir desideriorum, quod pro desiderio suo Dei secreta audire meruerit. Et tamen germanam hanc esse Auctoris lectionem patet ex eo quod sequitur: Si Deo miserabilis, leonibus in lacu fuerat horribilis; quod ipsum repetit etiam B. Hieron. Fortassis per Metaphoram sic locutus est, eo quod auxilium alicuius desiderat, sicut hic implorabat Propheta adimpleri 70. captiuitatis annos, miserabilis sit, id est miseratione dignus.

45. ubi quidem illi sex diebus ieiunanti prandium Angelus procurauit, &c.] Quod hic de sex diebus dicit, sic expressit B. Hieron. talem dicophorum inedia promouit hebdomadis; eo quod septimo die prandium Danieli ab Abacuc adlatum sit, sicut legitur Dan. 14. De cuius capitis auctoritate, uide nostras Adnot. ad B. Cyr. lib. de Orat. Domin. num. 59.

CAP. VIII.

46. Reddimus & cetera, &c.] Inscriptionem capiti huic fecimus: De nouae Legis ieiuniorum documentis, utpote Annae Prophetidis, Christi, Centurionis Cornelij, & Apostoli Pauli.

47. Praestituit exinde ieiunij legem sine tristitia transgendis, &c.] Adludit ad illud Matth. 6. Quis autem ieiunatis, nolite fieri tristes.

48. ieiunia quoque plura enumerat, &c.] Non aliter B. Hieron. crebra ieiunia. Valeant itaque Erasmus & Clarus, qui transire maluerunt 1. Cor. 11. in ieiuniis sepe, eo quod legatur hodie: *πολλὰ*, quum ex illis pateat olim lectum *πολλὰ*. Videtur autem Auctor uertisse incommoda, pro eo quod Interpres uulgaris: arumnam, *Græc. μόχθη*.

CAP. IX.

49. Principalis hæc species in castigatione victus, &c.] Caput hoc inscripsimus: De Xerophagiarum & abstinentiæ vini exemplis. Nempè Danielis cum fratribus suis, Heliae, Dauidis, Samuëlis, Aaronis, Apostoli Pauli, & Timothei; quoru etiam B. Hieron. quedam recenset.

50. portionale ieiunium, &c.] Cui opponatur portionale, supra dixit Tom. 2. lib. de Virgin. uelend. c. 4. speciale generali prius est, & portionale omne subiectum est generali, speciali quoque generale

prius est, &c. & portionale uniuersali. Ita uero dicitur exceptio uniuersalium quorundam.

51. Inspiciamus igitur & Xerophagiarum nouitatem, &c.] Sicut supra permiximus num. 11. etiam istud esse calumniam in Orthodoxos ostendemus; ex eo quod non solum ex scripturis hic citatis, sed etiam scripturis antiquioribus constat Xerophagias uisitas fuisse ab ipso Apostolorum temporibus. Imprimis autem occurrit primorum illorum Asceticorum Alexandrinorum, quos Philo describit, abstinentia, potissimum circa Festum salutaris Domini passionis, quum usq. teste hist. Eccles. lib. 2. cap. 16. illis diebus uinum omnino non gustabatur, immo nec carnis, nec aliquo genere cibariorum, quod sic sanguinis participet, uescerentur, quibus aqua sola portio erat, quique sale & hyssopo pro obsonio & pane utebantur. Quibus adde præceptum Apostolicum B. Clem. Rom. lib. 5. Constit. Apost. cap. 19. qui diebus ieiuniorum solo pane, sale, & oleribus uti concedit, & abstinentium docet a carnis & uino, id ipsum multis scripturis comprobans eiusdem lib. cap. 21. Et uero eius rei præxim idem in B. Petro recenset Recogn. lib. 7. Confirmatur id ipsum Can. Apost. 51. ubi abstinentia a uino & carnis improbat, nisi continentia causa. In Gallis id ipsum uisitatum fuisse iam aetate B. Irenaei testatur Martyr Lugdun. apud eundem Euseb. lib. 5. cap. 1. in hæc uerba: Multum erratis o uiri, putantes humanis uisceribus uesci eos, qui ne mortuorum quidem animalium carnis uisceribus utuntur. Quid? quod ipse Tertullianus supra Tom. 2. lib. de Cultu femum. cap. 9. ante omnem hæresis scripto, agnoscat quorundam consuetudinem: qui abstinentes a uino, & animalibus exultantes, humilitatem animæ suæ in victus quoque castigatione Deo immolabant. Eodem perinet quod ipse lib. de Panit. cap. 9. inter Actus Exomologeseos ponat: passum & potum pura nosse, quod de panis & aqua usu intellegi manifestum est. Aliis Patriu testimonio, qui Tertulliano recentiores sunt, prolixitatis uitanda gratia supercedo, quum sole meritis sit clarior, semper in Quadragesima & alij ieiuniorum ab Ecclesia præscriptorum diebus, abstinentiam fuisse obseruatam a carnis.

52. fetulis & œnophoris Regis, &c.] Oenophoron pro uasculo uinario etiam Cicero uisitatum lib. 1. de Fimbis. Legimus ex *Anglico MS. cod. ne* qui de specie quoque corpusculi metuat, pro: ne quis. In hoc uero differt Auctor etiam a LXX. qui hodie existant, quod addat: & in omni sophia.

53. Anno denique tertio Cyri Regis Perfarum, &c.] Sicut supra cap. 7. sic etiam hic uertit Auctor: homo es miserabilis; idque aut pro illo quod utrobique alij legunt: uir desideriorum, aut iuxta quedam dumtaxat exemplaria, que illud interpretantur hi: Daniel ne timueris.

54. apud Bersabeę Judææ, &c.] Sic omnino legimus iuxta editiones omnes 3. Reg. 19. pro: Bersabe.

55. Nam de Samuële mater: Et uinum, inquit, & ebriamen non biber, &c.] Haud multo aliter B. Hieron. Samsen, inquit, & Samuel, uinum & siceram non bibunt; erant enim filij reprimissionis, & per abstinentiam ieiuniumque concepti; haud uero de Samuële Auctorem imitatus, nulla consideratione habita an in scripturis necne legatur. Citat Latinus in eandem sententiam B. Basil. hom. 31. Et uero prima f. sic existimabam legendum hic similiter: quæ Samsonem & Samuëlem Deo uouerat; atque adeo eam. Nam & de Samuële mater; sed nec de hoc mater, at Deus matri, inquit,

TERTULLIANVS
Cum Annotationibus
PAMELI
A. N.
16

Iud. 13. Et nunc caue ne bibas vinum & siceram, &c. quia, &c. paries filium, quoniam Nazaraeus Deo erit puer ab utero. Ex quo enim Nazaraeus futurus praedicitur, reliquum sequitur, utpote quomodo Num. 6. Lex Nazaraei (sive sanctificati, uti mox vertit testimonium Amos 2.) abstinentiam vini praecipiebat. Fortassis de Samuele id dicit Auctor, non solum mater, eo quod 1. Reg. 1. legitur: vouille Samuelem Deo, sed insuper dixisse: & ferrum non ascendet super caput eius; ex quo proinde collegerit Samuelem quoque Nazaraeam futurum, quippe de quo id ipsum legatur Num. 6. Mox tunc quomodo de se ipsa illa dixerit: Vinum & quod inebriare potest (Graece μεθυστικα, pro quo unica voce Auctor ebriamem) non bibi.

56. tu & filij tui post te, &c.] sic necessario emendauimus, pro: filius tuus; nam praterquam quod plures habuerit filios Aaron, & B. Hieron. hunc locum transcribens: Aaron, inquit, & ceteri sacerdotes; & insuper omnes editiones huc legunt Leuit. 10. Vertit autem Auctor: post te, quod est Graece μετὰ σέ, pro eo quod Latinus LXX. Interpres: tecum; quod interim solum apud illos legitur, quemadmodum & illud: vel ascendens ad altare. Mirum est illud, quod non habeat Auctor: tabernaculum testimonij, quod legunt omnes editiones.

57. aut ab homine vouetur, &c.] De voto, quod & ibi & hic agnoscit Auctor, vide latius infra cap. 11. num. 70.

CAP. X.

58. Equè stationes nostras, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: De stationum (sive statorum ieiuniorum) non modò ad nonam, sed ad vesperam usque, exemplis. Nempè Exod. 17. Ios. 10. 1. Reg. 14. & Dan. 9. Quia ipsa etiam B. Hieron. commemorat. Atqui de stationum vocabulo late tractauimus supra Tom. 2. lib. de Orat. cap. ult. num. 58.

59. & non ultra nonam detinendum, de suo scilicet more, &c.] Quod huic morem Orthodoxis adscribat, etiam calumnia non caret. Nam veterem Ecclesiam ritum ad vesperam usque stationes, id est ieiunia certa ieiunandi, comprobat imprimis illud Euseb. loco supra citato de Ascetis illis Alexandriae ex Philone: Cibum aut potionem ante solis occasum nemo illorum capit & Clem. Rom. Constit. Apostol. lib. 5. cap. 20. Deinde ipse Auctor ante omnem haeresin, eam consuetudinem agnoscit supra Tom. 1. Apolog. cap. 39. de cenam, quam Agapen vocabant, sub noctem celebratam indicat, & partim Tom. 2. lib. de Orat. cap. ult. dicit tradit: accepto corpore Domini non solui stationem; satis per hoc indicans, non solui solere sub nonam, sed vespere primum. Eodem pertinet illud B. Hieron. Epist. ad Eustoch. de Virginitate seruanda: Pentecoste caena mutantur in prandia. Si quis recentiora Auctore testimonia desideret, legat B. Ambros. serm. 33. B. August. serm. 56. de tempore, B. Basil. hom. 1. de Laudibus Quinij, B. Chrysost. hom. 10. in Genesis. At verò ieiunij in horam nonam dumtaxat, meminerunt B. Basil. ad Amphil. cap. 73. Epiphanius in Epitome fidei, & Leo Papa 1. Epist. 65. & 31. utique, Auctore multo posteriore. Quidam quod paulo post Auctor fateatur, quarta & sexta sabbati usque ad horam nonam ieiunari dumtaxat.

60. Si, quia Petrus, &c.] Eleganter Auctor horas Nonam, Sextam, & Tertiam, quarum sit mentio Act. 3. 10. ac nihil facere contra ieiunia in vespere, sed dumtaxat significari, istas tres horas sollempniores fuisse in Orationibus diuinis, vel argumento Danielis ter in die (Dan. 4.) orantis. Quas easdem celebrat

B. Cyprian. lib. de Orat. Domin. allegatis isdem scripturis, addens quoque matutinam & vespertinam; ubi adnotauimus num. 94. inde ortam horarum Canoniarum institutionem, qua hodie, & iam inde ab atate B. Damasi, Ambrosij, & Hieronymi in Ecclesia obseruantur. Legimus autem ex MS. Angl. cod. quibus mihi probabit, probat. Deinceps: finiri accipitur pro: praescribi & deserviri, uti etiam ante me adnotauit Latinius; qua postrema voce hoc ipso capite vititur, dum dicit: ieiuniorum in forum definita.

61. in eodem Commèntario Luca, &c.] De Auctoritate Libri Actuum Apostolorum, & quod Luca sit Commentarius, vide supra Tom. 3. lib. 5. aduers. Marc. cap. 2. num. 21. Castigamus autem ex Angl. MS. cod. utique per aliquarum horarum exceptionem; pro: aliarum.

62. quarta Sabbati & sexta, &c.] De stationibus sine ieiunio quarta & sexta Sabbati, vide infra c. 14.

63. eorum quae ex traditione obseruantur, &c.] De Traditionibus quae carent scriptura, auctoritate, vide supra Tom. 2. lib. de Corona milit. c. 3. num. 27.

64. Et tu qua, inquit, ignoratis, &c.] Paraphrasia haec est Auctoris translatio, pro eo quod alij Philij, 3. legunt: si quid aliter sapitis. Eodem verò modo interpretatur etiam B. Hilarius lib. 11. de Trinit. legens cum Auctore: reuelabit, sicut etiamnum Graece est, & cetera. At qui more suo: exitum Domini, pro morte Christi accipit.

65. Nam & militum numquam immemores sacramenti, magis stationibus parent, &c.] De Sacramento militari vide supra Tom. 3. lib. de Praescript. aduers. her. cap. 20. num. 126. & cap. 40. num. 239. Stationum verò nomen sumptum à stationibus militum, etiam supra scripsit Auctor Tom. 2. lib. de Orat. cap. ult. Si statio, inquit, de militari exemplo nomen accipit (nam & milites Dei sumus) utique nulla letitia siue tristitia obueniens castris, stationes militum rescindet. Legimus autem iuxta Cagnatium & Latini: Sed hoc ex argumentationum, & c. pro: ut huc; quo loco iterum sunt voces Tertullianicae: refrigerate, & committete.

66. qua ipsis elementis statione imperavit, &c.] Sic ex MS. Angl. cod. pro: impetrauit; maxime quod consentiat B. Hieron. & quod Ios. 10. sic legatur: Et dixit Iesus: Sol contra Gabaaon stet, & Luna contra valles Ealon (pro quo Auctor: Aialon.) Et stetit Sol & Luna in statione, donec vltus est populus inimicos eorum (pro quo Auctor: de inimicis suis) & stetit sol medio caelo. Proinde etiam conformiter Graeco textui, castigauimus à Latino adyugatis: & non accedebat in occasum, & in finem diei vnus. Non fuit dies talis retrò & in nouissimo, pro eo quod erat contrario sensu: Ut autem accedebat. Graece enim est: & & ερεπτοεβετο. Est verò rursus phrasia Tertullianica: parem solis; sed videtur id quod sequitur, mendo non carere instarem tandem in officio, stationem etiam sera longiorem; quod sic expressit B. Hieron. & mensi plus quam vnus diei vltoris exercitus prostrauit.

67. & tota terra non prandebat, &c.] Admiramus hic negandi particulam non, & eandem aduertendam censemus apud B. Hieron. eo quod sensu longe diuerso legatur 1. Reg. 14. & tota terra venit in saltem, &c. & ex ore eorum sivebat mel, & non sicut conuertens manum in os suum.

68. sed & Daniel, &c.] Variat hic nonnulli in hac scri

scriptura Dan. 9. Auctor, quippe qui quod supra Tom. 1. lib. aduers. Iudas cap. 8. vertat: in visione, hic: in somnis; & quod ibi: tetigit me, hic: adpropinquauit mihi.

CAP. XI.

69. Omnia autem ista, &c.] Inscriptionem capiti huic fecimus: Quod quum quardam ditorum officiorum imperata sint, alia per votum expuncta; noua non sint. Sunt autem Tertullianica: paraturam, & eos retundamus qui hæc velut vacantia inmittant, ac eos reuincamus, & Sed & illud in medio est, item: expunctiss.

70. votum, quum à Deo acceptatum est, legem in posterum facit, &c.] Egregius locus, qua ratione votum legem faciat; nempe postquam iam Deo factum, atque adeo à Deo acceptatum est. Id est enim quod legitur Ecclesiasticis 5. Multo melius est non uouere, quam post votum promissa non reddere. Et vero etiam Deo grata esse vota, sic tradit Auctor: exinde enim faciendum mandauit, qui factum comprobauit. Valeant itaque nostre tempestatum Votorum mastiges. Contra quos de Fato continentia virorum vide supra Tom. 2. Adnot. nostras ad l. de Cultu femin. cap. 9. num. 51. & de Virginitatis votis, lib. de Velandis virginum, num. 1. De votis ieiuniorum, quorum hic meminit, quis dubitet eandem esse rationem?

71. Itaque & hinc, &c.] Pertinent quæ sequuntur, ad defensionem hæreses Montanistarum, sed quæ nihil concludunt. Sunt autem rursus Tertullianica: altercatio diuersæ partis obducitur, decurrerunt, retractare pro tractare, exerte (sic enim legitur ex MS. Angl. cod. pro: exerta) denique: gradum figere, de quo inter Proverbia in Prolegomenis.

72. hoc enim vocantur heretici nomine, &c.] Sic ut hic, sic etiam supra, Tom. 3. lib. 3. aduers. Marc. c. 8. hereticos Antichristos vocari 1. Ioan. 2. adnotauit Auctor. Nos vero nouam periodis ibi facimus: Et quomodo, &c. vsque: Quo itaque, cum interrogationis notula; quam etiam in illius periodi fine adicimus, maioris intellectus gratia; quamquam perobscurum adhuc maneat illud: erga Deum aduersum nostrum, ubi conuincimus: aduersum ex diuersa lectione ad marginem adnotata, pro: erga, in textum irrepsisset tamen nihil immutare volumus. Illud autem: Quo, &c. laterum, idem significat, ac si dicat: ex quo latere, ut sit proverbialis formula; de qua, & altera: palos terminales figere, vide nostra Prolegomena. Supplemus autem: ita & de sollempnibus.

CAP. XII.

73. Iam enim & in ista specie dotali, &c.] Caput hoc inscriptissimum: Quod multum fructus dicta officia Ieiuniorum adferant. Vtpote quibus elinentur delicta, reuelationum scientia extorqueatur, & bella propria discutiatur. Quæ omnia etiam Ieiuniis adhibent B. Basil. lib. de Ieiunio, Ambros. lib. de Hel. & Ieiunio, B. Chrysost. variis homiliis de Ieiunio, B. August. lib. de vilit. Ieiun. B. Hieron. denique frequentissime.

74. Vt ab Ioane Paracleto obmutuisset, &c.] Refertur ad illud quod præf. cap. precedenti: Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. Loquitur autem rursus de suo Paracleto Montano, sicut etiam in calce huius capituli.

75. indicentes omnem ταπεινωσόντων, &c.] Similiter cap. proximo: Itaque si & ex hominis edi-

cto, & in vnum omnes ταπεινωσόντων agitat, & cap. 17. sed & omnem ταπεινωσόντων ethnici agnoscunt. Accipi autem videtur ab Auctore, pro humilitatione per ieiunium; à qua non abhorret ex propria eius vocis translatione animi demissio. Eleganter vero dixit: arida cute loricate, & cõtra vngulas corneus.

76. Pristinus vester, &c.] Loquitur de Pristino quodam, qui in martyrii defecerat; quod minus mirandum, quum nuncupet eum: non Christianum, id est adhuc Catechumenum; id ipsum satis indicans per id quod subiungit: aliquandiu factum (sen factum, quod reposui cum Latino) omnibus balneis quasi baptumate melioribus; immò etiam luxuriæ eum accuset, quo fit, ut paulo prius non displiceat lectio Gagnoai: martyribus incertis, quamquam reuocari: incertis. Et prorsus castigamus ex eodem Angl. MS. cod. atque ita de hoc iam extortus, pro: extortus. De Apicio vero vide lib. de Pallio cap. 5. num. 110.

CAP. XIII.

77. Præscribitis constituta esse solemnia, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: Quod etiam præter Quadragesimam Episcopi ieiunia mandare adfolent, maxime tempore Conciliorum, quæ certis in locis ex vniuersis Ecclesiis aguntur.

78. præter Pascha ieiunantes, &c.] Adhuc ad ieiunia Ecclesiæ præter (id est, extra) Pascha, seu Quadragesimam; & inter cetera ad quatuor tempora, quæ sub Calixto (quemadmodum in vita Auctoris latius) hoc penè tempore, quo liber hic conscripsimus, instituta sunt: Semiiuunia appellas quartæ & sextæ Sabbati, vtpote in quibus ad horam nonam ieiunia soluuntur. De panis & aquæ vsu supra habes Affectuorum seu monachorum primorum exemplum, num. 51. De Proverbio autem: Mouitis gradum, vide nostra Prolegomena.

79. Bene autem, quod & Episcopi, &c.] Istud pertinet ad Episcoporum in Ecclesiâ regendi facultatem, quam ubique vrget B. Cyprian. qui etiam adserit Ecclesiæ gubernandæ diuinam potestatem. Atqui ad calumniam illud pertinet ratio de industria stipiū conferendarum, sicut & illud, quod hominis editum appeller. Et rursus de Paracleto suo Montano loquitur paulo post.

80. Aguntur præcepta per Græcias illas, &c.] Sive legas: præterea ex MS. Angl. cod. & Gagno, sive cum Gelemo præcepta; non refert. Et vero pulcre Concilia describit siue Generalia, siue Prouincialia, tum per Græcias, tum per diuersas (vbi mox sequitur) Africae prouincias; vtpote quæ tradit agi certis in locis, ex vniuersis Ecclesiis; per quæ & altiora quæque in commune tractantur, & ipsa representatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur. Atque adeo facit hic locus magnopere pro Conciliorum auctoritate. Quomodo confirmare solemus imprimis scripturis isdem quibus Ecclesiæ auctoritate, Matth. 28. ac Luc. 21. item illa Matth. 18. Vbi duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Deinde pro eodem facit, quod in Apostolorum Concilio Hierosolymitano Act. 15. dixeris verbis Iacobus in hac verba rescripsit: Visum est Spiritui sancto & nobis. Quod ipsam tantum facit B. Iren. lib. 3. cap. 12. vt ex illius Synodi verbis vnicum Deum prober aduersus Marcionem. Siquis vero primas post Christum Synodos nosse desideret ad tempora vsque Tertulliani; inueniet imprimis Apostolorum Hierosolymis celebratas, Act. 1. in electione Matthiæ, Act. 2. in Pentecoste, Act. 6. in electione 7. Diaconorum, Act. 15.

iam citatam, denique & ipsam de qua Gal. 2. quum Petrus in Apostolum est ordinatus Circumcisionis, Paulus vero inter Gentes. Quibus adde Concilium, in quo Apostolorum Canones & Constitutiones Apostolicae, postea a B. Clemente Romano recensitae, sunt editae. Item illud in quo electus fuit in Episcopum Hierosolymorum Iacobus frater Domini, iuxta quod scribit Clemens Alexandrinus 6. Hypotyposon, citatus ab Eusebio, lib. 2. cap. 1. Deinde habes Act. 13. Antiochenam, ubi segregati sunt à se mutuo B. Paulus & Barnabas, ac Episcopiam, ad quam Paulus vocavit omnes Presbyteros & Episcopos Ephesorum ac quorum apparet, totius Asiae, Act. 20. Videtur his adicienda Corinthiaca, in qua (iuxta quod B. August. adserit Epist. ad Casulanum) iuxta promissum suum, quo dicitur 1. Cor. 11. Cetera quum venero disponam; de ritu Eucharistiae multa statuit Paulus. Quum autem Can. 37. Apostol. statuitur, uti de religionis dogmatibus & Ecclesiasticorum controversiis singulis annis bis conuentus Episcoporum habeantur; non dubium quin in singulis praeterea iam inde frequentes Synodi sint celebratae; quarum statuta Romana, iam olim missa per Damasum Papam ad Aurelium Carthaginensem Episcopum, ex Epistola eiusdem constat, quam suis Conciliorum Canonibus praefixit B. Isidorus Hispalensis, qua dicit se nullum praedecessorum suorum à Petro praeterisse, de quorum statutis aliquid non miserit. An addat ad Decretales Epistolas Romanorum Pontificum, quae plerumque in Conciliis Romanis scriptae sunt, etsi nobis ita videatur, Lectori tamen liberum relinquitur iudicium; eundem remittentes ad Libros Francisci Turriani, quos pro earum auctoritate conscripsit. Praeteriri tamen à me non possunt Concilia Romana sub Clemente (quod citat Anac. Ep. 1.) Alexandro 1. Sixto 1. & Telephoro; quippe qui eorundem suis in Decretalibus meminerint. Certe sub Victore de Paschatis die pene infinita enumerat Euseb. hist. lib. 5. cap. 20. seu 22. postque cum Nicephoro lib. 4. cap. 30. & Romanum Romanum praeside Victoris & Galliarum sub B. Irenaeo, in Occidente; item Caesareae Palaestinae, Ponti per Orosiolum, & Corinthium sine Achaicum; quibus addat Alexandrinum, cuius ipse Victor meminit Decret. 1. & Asiae illud, in quo Nicephoro lib. 4. cap. ult. scribit etiam Arianos (qui suis in Synodis contrarium definerant) Victori Papae cessisse & idem Decretum publicasse. Atque haec mihi videntur Concilia, quae hic Auctor per Gracianas acta commemorat. Facit praeterea Eusebius eiusdem lib. cap. 23. mentionem, & post eum Nicephorus (ex Apollinaris lib. 1. adversus Montanum) Asiae plurimorum conuentuum, in quibus Montanus, cum suis affectu communi depresso fuit. Verum de his, aliisque quae ipsius aetate contigerunt, paulo latius in Vita Auctoris.

81. Contentus autem illi stationibus prius & ieiunationibus operati; &c.] Indicat optimam primitivae Ecclesiae in Synodis consuetudinem, qua ieiunia solebant praemittere; cuius rei exemplum habes imprimis Act. 13. in Concilio Apostolorum Antiocheno.

CAP. XIII.

82. Horum igitur tempora observantes, &c.] Inscriptionem huic capiti fecimus: Apostolum ad Galatas observationem temporum & dietum & mensium improbantem, loqui de Iudaicis ceremoniis. Quod ipsum latius deduxit Auctor supra Tom. 3. lib. 5. adversus Marc. Op. 4. num. 49. & paucis antea lib. 4. c. 3. num. 24. quibus locis etiam nos hac de re aliquid adnotavimus. Non aliter etiam interpretatur B. August. Comment. in Epist. ad Galat. quamquam ipse non tam ad ieiun-

nia quam dies festos Iudaeorum referat; neque etiam invenietur aliquis veterum Catholicorum, qui ad Ieiunia Ecclesiastica id detorqueat; quare valeat haereticus Iudaismi. Aequi eleganter dixit: Galaticamur, pro: Galatas imitatur.

83. Quod si nova conditio in Christo, sepulti, &c.] Adiudit ad duas scripturas, alteram 2. Cor. 5. si qua ergo nova conditio (id est creatura, more Tertulliano) in Christo; alteram qua dicitur: conspuiti sumus cum Christo, Rom. 6. At quod hinc vult defendere nova sua Montanistarum ieiunia, sibi ipsi contraicit, qui adhuc Orthodoxos novitatem & doctrinarum & ceremoniarum ubique repudiat, & Thomam 3. lib. de Praescript. aduers. haer.

84. cur Pascha celeberrime annuo circulo in mense primo; &c.] De Paschae celebratione mense primo, consentiunt omnes. Verum quando incipiat mensis primus, dissentit à Iudeis Ecclesiasticus & in eo quod die Dominico celebret, non quacumque die euenit Luna 14. primi mensis. Hinc imprimis Apostolorum Can. 8. statuitur, ut ante verum equinoctium celebretur; ad quod adludere videtur Epiph. haer. 70. Andrianorum; qui mentione facta constitutionis Apostolorum, rationem reddit, cur post equinoctium seruari debeat, quod aliqui eundem pertiner illud S. Victoris Epist. Decret. 1. A quattadecima Luna primi mensis, usque ad vicesimam primam eiusdem mensis, Domini Pascha celebretur. quod ipsum etiam Eleuthero Pape adscribit Beda lib. de Temporibus. Clarior adhuc Concilium Nicaenum (sicut citatur à Theophilo Alexandrino lib. de Pascha) definit initio primi mensis fieri, qualicumque Luna, ab octavo Idus Martij, usque in die Nonarum Aprilis, diem 18. spatia, nata fuerit. Cuius constitutionis praeterea meminerunt Epist. Synodalis ad Alexandrinum, & Theodor. lib. 1. ca. 9. Respon. lib. 1. ca. 6. Constantini Imperatoris Epistola apud Euseb. lib. 3. cap. 1. Item Concil. Antioch. cap. 1. & B. Ambrosij Epist. 81. Qui insuper, postquam dixit: eundem illum mensis esse, quem novorum Iudaei appellant, & Aegyptij primum; addit: Incipere primum mensent, non secundum vulgarem usum, sed, secundum consuetudinem peritiorum, ab Aequinoctio, qui dies est 12. Kal. Aprilis, & finit 11. Kal. Maij; inde intra hos 31. dies Pascha celebrari. Atque omnes supra scripti, & insuper B. Ignatius Epist. ad Magnes. Pius Papa 1. Epist. 1. Decret. citans Hieronymum in libro Pastoris, & Concilia supra citata num. 80. Theophilus Caesareae Palaestinae Episcopus Epistola sua Synodica, Constantinus Imperator Epist. simili apud Eusebium, B. August. Epist. 119. ad Ianuarium, Beda lib. de Temporibus, & B. Isidorus lib. 1. de Offic. Eccles. ca. 31. & lib. 6. Eymol. cap. 17. non alia quam Dominica die posse Pascha Dominici celebrari, diversis testantur verbis. Sicuti etiam, aduersus Blasium & alios Quartaecimanos seu Testatecimanos, citatis ipse Auctor, aliisque de haereticis scriptores, supra citati à nobis Tom. 3. lib. de Praescript. aduers. haer. cap. 13. haer. 22. num. 329. de quibus etiam aliquid tractatum in Vita Auctoris. Ad quod Nicaena Synodus dicit, inquirendam à 12. Kal. Aprilis usque ad 18. Kal. Maii Lunam decimam quartam, & celebrandam Pascha Dominice sequenti.

85. cur quinquaginta exinde diebus, &c.] De hoc vide supra Tom. 2. lib. de Cor. milit. cap. 3. num. 30.

86. cur stationibus quartam & sextam Sabbati dicamus, &c.] Stationes (Etrabano teste, lib. 2. cap. 18. de Instit. Cleric.) appellat quartae & sextae festae ieiun-

TERTULLIANUS
Cum Annotationibus
PAMELI
A. N.
16

nia, quod statuta essent illis diebus ieiunia, non item die Parasceues, sicuti num. sequi. Iarius, quae erant voluntaria. Atque praeterea, eius diei ieiuniorum meminere B. Ignatius Epist. ad Philipp. & Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromatum, Socrates quoque histor. Eccles. lib. 7. cap. 21. de Theodosio iudice. In quibus tamen ad nonam usque dumtaxat ieiunatum fuisse, Auctor supra cap. 10. his verbis indicat: Quasi respiciamus nonam, cui & quarta Sabbati & sexta plurimum fungimur. Citat etiam Iuo lib. 2. Decretal. & post eum Gratianus ex Apollinario sive Apollonio, causam utriusque huius ieiunij; quia quarta feria Iudaei traditionem Domini excogitauerunt, & sexta feria saluator crucifixus est. Hinc etiam hodie seruatur, quod dumtaxat post vespertas solatur ieiunium in Quadragesima; & in reliquis ieiuniis ad horam nonam. Eandem observationem adlegat etiam B. Hieron. in Epist. ad Gal. & B. August. Epist. iam dictae ad Casulanum, eosque citat Amalarus lib. 4. de Eccles. offic. cap. 37. Eodem pertinet quod B. Ambrosius in Epist. ad Rom. dicit: Sunt quidam, qui feria quarta carnem non edendam statuerunt, sunt qui Sabbatis; ubi etiam sexta feria meminit; item quod citatur de Consecr. dist. 3. cap. De esu, ex Leone 4. ubi dicitur: Permississimam esse traditionem, ut quarta & sexta feria ab esu carniū fiat ieiunatio. Videtur autem excoluisse ea consuetudo ieiunandi feria quarta, & postmodum sola carniū abstinencia, sicuti hodie feria sexta & Sabbato; quando facta est, de qua mox latius, generalis Sabbati ieiunandi constitutio.

87. ieiuniis parasceuen, &c.] Nouè hic Auctor Sabbatum, parasceuen nuncupat, verpote quae sit parasceue Dominica, sicuti olim feria sexta apud Iudaeos fuit parasceue ante Sabbatum. Quam admodò appellationem feriae sextae adtribuit Auctor etiam supra, lib. 4. aduers. Marc. cap. 12. & B. Ignatius, Clemens Alexandr. Euseb. Hieron. & August. locis num. praeced. citatis. Atque rectè dicatam dicit ieiunij (salubris nempe, quae pro voluntate cuiusque seruatur) parasceue seu Sabbatum, sicuti subiungit. Quia de Ieiunio Sabbati pariam fuisse observationem, constat ex B. Hieron. Epist. 28. ad Lucianum, & B. August. Epist. quadam ad B. Hieron. & Epist. 118. ad Casulanum. Ex quibus constat Roma & in multis vicinis ac remotioribus Ecclesiis etiam Sabbato ieiunatum fuisse; in Ecclesiis verò Orientis non item, immò neque Mediolani, neque in Africa, saltem ex precepto Ecclesiae, nisi semel in anno pridie Paschae. Id est enim quod addit Auctor: quamquam vos etiam Sabbatum, si quando continuatis, numquam nisi in Pascha ieiunandum, &c. Hinc illud B. Ambrosii apud B. August. Quando hic sum, non ieiunio Sabbato; quando Rome sum, ieiunio; & non absimiliter B. Hieron. Vnaqueque prouincia abundet in suo sensu, & praecipua maiorum leges Apostolicas interpretetur. Atqui non multo post B. Innocent. Epist. ad Decentium cap. 4. praecipit ieiunij Sabbatum, dicens: Si feria sexta (videtur itaque tunc non amplius obseruata feria quarta) propter Passionem Domini ieiunamus, Sabbatum praetermitti non debere, eo quod biduo illo Apostoli in mare fuerint, & occulati propter metum Iudaeorum. Quare & Amalarus lib. 4. de Eccles. offic. cap. 37. dicit, ex ordine Romanos diem Sabbati haberi in obseruatione; ut B. Isidorus lib. 2. de diuin. offic. cap. 42. ac Hrabanus noster lib. 2. de Institut. cler. cap. 23. inter legitima ieiunia computant (Innocentium citantes) ea quae sunt feria sexta & Sabbati. Ex quo tempore in hunc usque diem, saltem Occidentalis

Ecclesia, carniū abstinenciam quia diebus Sabbati obseruat. 88. nobis certe omnis dies etiam vulgata consecratione celebratur, &c.] Videtur hic adludere ad eorum consuetudinem (maximè Graecorum) qui diebus ieiuniorum sacra, saltem mane, non celebrabant; eo quod dicerent: stationem (sine ieiunium) solui accepto corpore Christi; contra quos agit supra Tom. 2. lib. de Orat. cap. ult. Atque adeo eiusdem lib. num. 1. citauimus hunc locum, ad confirmationem consecrationis corporis Domini in Missae sacrificio.

CAP. XV.

89. Reprobat etiam illos, &c.] Caput hoc in scriptis: De aliis Apostoli & Isaac locis, & imprimis de verbis illius 1. Tim. 4. Quae ipsi penè Auctoris verbis sic interpretatur B. Hieron. lib. 2. adu. Iovin. Repræbat quidem Apostolus eos qui iubebant (sic etiam hic castigamus pro: iubebant) cibis abstinere, &c. sed Marcionem designat & Taianum & ceteros haereticos, qui abstinenciam indicunt perpetuam, ad destruenda & continentenda & abominanda opera creatoris. Nos autem & creaturam omnem laudamus Dei, & abstinenciam luxuria, Ieiunia prescriimus saturitati. Nec aliter eum locum interpretantur Patres B. Chrysost. alique Graeci, & Ambrosius in Comm. & B. August. lib. 3. aduers. Faustum, ac Epiphani. her. 66. nempe de isdem Marcionitis, Encratitis, sive Manicheis, qui eandem haeresin profitebantur. Porro de Marcionis dicta haeresi, alicubi supra tractauimus; de Tatiano Encratarum principe, qui & inuptias & cibos damnauerunt tamquam mala. Vide Irenaeum & alios Auctores supra à nobis citatos, ad sepe dictum lib. de Praescript. aduers. haer. cap. 52. her. 20. num. 326. Quomodo autem intelligat: Iouem hodiernum de Pythagora haereticum, consulat Auctores historicos diligens Lector. Pythagoram certe prohibuisse animalium esum, supra patet lib. de Anima, non uno loco.

90. duas in anno hebdomadas Xerophagiarum, &c.] Quum ad hunc locum haud dubie adludat B. Hieron. Epist. 54. ad Marcel. ad Montanum, ubi tres Quadragesimas illi adscribit; ego maluisse legere: tres, pro: duas, nisi Epiphani. (quantum memini) duarum dumtaxat Quadragesimarum Montani mentionem faceret, maxime quum B. Hieronymum sic scripsisse, testetur iam olim B. Amalarus lib. 4. de Eccles. offic. cap. 37. Et verò hebdomadas videtur accipere, non pro septem diebus, sed pro septem hebdomadibus; verpote quum paulò ante B. Thelephorus Papa statuisset, per clericos omnes (erat autem Presbyter Tertullianus) septem hebdomadas plenas ante Pascha à carne ieiunari. Vbi quum ille subiicit: quia sicut discreta debent esse vita clericorum à laicorum conuersatione; ita & in ieiunio debet fieri discretio; satis indicat, non primum se Quadragesimam ieiunij (sicuti calumniatur quidam) instituisse. Serrè proter Constit. Apost. Clementis, de illa sic B. Ignatius Epist. ad Philip. Quadragesimam verò nolite pro nihilo habere; imitationem enim continet Dominicae conuersationis, Vbi adludit ad 40. dies ieiunij Christi Domini; cuius etiam exempla antea in Moysè & Helia notiora sunt, quam ut pluribus sit opus. Vnde verisimè dicto loco B. Hieron. Nos (inquit) vniam Quadragesimam, secundum Traditionem Apostolorum toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus; illi (Moranista nempe) tres in anno faciunt Quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores. Item B. Epiphani. in Synemio de fidei A. G. veritate, agens de ipsorum institutis: Tessaradecasten etiam (inquit) ante

septem hebdomadas (sic enim haud dubie legendum, pro diebus) sancti Pasche simili modo observare solet Ecclesia, in ieiuniis perseverans; non omnino autem in Dominicis, ne in ipsa quodam Tesseradeeste. Valeant itaque, qui Quadragesimale ieiunium nituntur conuellere; quum etiam BB. Ambrosius, August. & Chrysost. alicubi, non modo ad Apostolorum, sed Christi institutionem referant. Atqui, quod hebdomadas Xerophagiarum, nuncupet Auctor, hinc est; quod carnibus (immo & vino olim) abstineamus in Quadragesima.

91. exceptis scilicet Sabbatis & Dominicis, &c.] Quod de consuetudine adhuc in Africa vstitata, qua Sabbatis etiam in Quadragesima non erat indictum seu statutum ieiunium, praeterquam Romae; verum postea non modo per Innocentium Papam Epist. supra citata pum. 37. sed praecipuum est ieiunium Sabbati: etiam in Concilio Agathensi cap. 12. sicuti citatur cap. Placuit, de Consecr. dist. 3.

92. Atquin ad Romanos scribens, &c.] Hunc Apostoli locum Rom. 14. iisdem penè verbis paulo clarius interpretatur B. Hieron. lib. 2. aduers. Iovin. Quod si loquitur ad Romanos: Is qui manducat, non manducantem non inducet pro quo Auctor: ne nullificet (sic enim legitur stylo Tertulliano, ex Angl. cod. pro: vilificet) non inter ieiunia & saturitatem aequalia merita dispensat; sed contra eos loquitur, qui in Christum credentes adhuc Iudaei Tabant, &c. Ex quo etiam confirmatur nostra lectio ex eodem cod. MS. olera vescitur, pro: olera. Atqui profusus immerito ordine, citantur hic verba Apostoli. Castigamus vero ex coniectura Dn. Harrisij, & nostra praecedenti: veteret controuersiam, pro: vitet.

93. Et si clauas macelli tibi tradidit, &c.] Etiam istud sic expressit B. Hieron. Nec mirum si omne quod in macello veditur, Apostolus emi iubeat & comedit; quum, idololatrii adhuc in templis idolorum idololatria vscensibus, pro summa abstinentia fuerit, cibis tantum abstinere Gentilium. Valere vero etiam respondet Auctor ad alias scripturas, Rom. 14. & 1. Cor. 10. Atqui ex coniectura rursus Harrisij emendauimus: abundabimus, pro: abundauimus, quod sic Graecè sit & Latine.

94. Dominum quoque quam indignè, &c.] Haud aliter B. Hieron. Illud autem quod proponere aduersarius ausus est: Dominum voratorem & potatorem vini à Pharisaeis appellatum, existimo quod nobiscum faciat. Ille est Dominus, ut arbitraris, vorator, qui quadraginta diebus Christianorum ieiunium sanctificauit; Qui beatos appellat esurientes & fictientes; Qui escam habere se dicit, non quam discipuli suspicabantur, sed qua in periculum non periret, &c. Castigamus autem ex Angl. MS. cod. ieiunaret, pro: ieiunauit, quia sequitur: pronuntiarit. De Ataliciis autem diuitiis &c. in prouerbum abierunt, vide nostra Prolegomena.

95. Sic & Isaias non negauit, &c.] Similiter B. Hieron. Poxò si per Isaiam loquitur Deus, quod non tale ieiunium elegerit, dicens: In diebus ieiuniorum vestrorum inueniuntur voluntates vestrae (unde & hic sic lego, pro: voluptates, Graecè ἐλευθερία ; maxime quum sic etiam legat B. Cyprian. lib. 3. Testim. cap. 1.) & subiectos percussit (pro quo hic: succutitis) &c. non tale ieiunium elegerit, dicit Dominus; quale elegerit, docet: Erange esurienti, &c. Non igitur ieiunium reprobauit, sed quale vellet, ostendit.

96. Nam etiam mauals opera iustitia, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quod Deo gula incontinentia displiceat, atque adeo ieiunia placeant. In quo etiam iisdem scripturis citatis, Auctorem imitatur B. Hieron. praeter illas ad quas hic addidit initio p. 50. de anima conflictata, & [sai. 28. ubi increpatur ebrietas, & populus & sacerdos & Propheta; item illi 1. Reg. 4. de Heli & filiis; & exemplum diuitis ac pauperis, Luc. 16.

97. Manent adhuc, &c.] Quum B. Hieron. iisdem penè verbis dicat, apud sepulcra cōcupiscentiae craftus populus ottygometram scribitur ad choleram vsque eructasse, videtur mihi debere legi quod Auctorem eructando, pro: eruditando; sed notus quid nuntiare, quod adhuc magis distaret lectio Cognati: condinando.

98. Sed ab alio mox sene mentito Prophetiam, &c.] Hanc historiam 3. Reg. 13. sed paucioribus verbis adlegat B. Hieron. ubi tamen non additur nomen hominis Dei, quod hic peculiariter habet Auctor: Sames, sicuti neque in Bibliorum Editione aliqua, Mallemus auti legere: post altare diffusum, cum Harrisij, quom: diffusum; sed nihil mutauimus, eo quod legatur apud xxx. non solum scissum altare, sed etiam effusa pinguedo de altari. Satisfactionem vero accipit Auctor pro munere quod offerebat Rex. Atqui legit quidem MS. cod. Angl. mentito Prophetiam, sed malimus: Prophetiam, Erat enim Prophetes, sed mensus est Prophetiam, quum dixit Angelum sibi locutum; prauidet etiam retinuit paulo ante: eius regis, pro eo quod illi: eiusdem.

99. & Episcopis etiam spiritualibus, &c.] Videtur eo tunc excreuisse haeresi Montani, ut etiam Episcopii infecti fuerint; quos adeo spirituales vocans, appuit Psychicis, sed de hoc in vita Auctoris latius.

100. Sancite ieiunium, & praedicate curacionem, &c.] Sancite, vocem Tertullianicam eiusdem significationis legitur ex MS. Angl. cod. pro: Sapientificate, maxime quum sequatur: lancituros ieiunium, Item: & praedicate curacionem, pro: orationem, quum quod illud legatur iuxta xxx. ioh. 1. & 2. apud B. Cyprian. lib. 2. Testim. cap. 19. ac B. Hieron. tum quod hic sequatur: & praedicatorum officia curantia Deum, Quod quidem sic expressit B. Hieron. ut monstraretur satisfactum ieiunium curacioni proficere peccatorum, nec aliter in comment. eius loci. Verum aliam fuisse Auctoris mentem; nempe ut curacionem accipiat hic, non pro remediatione, sed pro cultu Dei, atque adeo curantia Deum, pro: colesntia; patet ex eo quod sequitur: Vnde & qui in idolis comendis, &c. hac re ornandis, & ad singulas horas salutandis adulantur, curacionem facere dicuntur. Non quidem quod curacionis vocem Latinis ea significatione vstitatam inuenire liceret, sed quod vox Graeca illic à xxx. usurpata; segete Plasoni in Eutyphrone, pro cultu Dei summa significati ante me adnotauit in hunc Prophetam locum Leo de Castro, qui eandem adeo de cultu Dei Christi interpretatur; aduertans, pro hac interpretatione etiam sacre vocem Hebraeam Halerech, quae tam regnum Dei significat, atque illuminatam. Quo fit, ut retinuerimus: hic: curantia Deum, quod alioqui absurdum prima facie videbatur.

101. quum stupet caelum & ariet annus, &c.] Alicubi supra similem phrasin reperire est apud Auctorem, sicuti etiam de nudipetalibus & purpatis, & falcibus aliquid supra adnotauimus; praecem vero indigitare

TERTULLIANUS
Cum Annotationibus
PAMELI
A. N.
16

digitare dixit eadem phrasi qua Macrobius, Virgines Vestales Apollinem indigitare: Apollo medicæ, Apollo pæan, ac si dicas, digito ostendere, vel indicitare; unde et Indigitamenta, libri Pontificales, qui Deorum nomina et festa continebant. De aliis aliarum coloniarum ceremoniis, videat diligenter Lector Auctores qui de Deis gentium scripserunt.

102. Niniuiticum credo iustitium, &c. [MS. Anglic. codex: Niniuiticum iustitiam, sed illud magis placet, eo quod comparet Niniuiticum iustitium, id est refutationem ab omni cibi et potus genere, cum ethnicis, qui, uti dixit: annuo ritu faccis velantur, & cinere conspargantur.

103. Iudaicum certe ieiunium ubique celebratur, &c. [Hinc confirmatur quod dixit supra Tom. 1. Apolog. cap. 21. de Iudeis: dispersi, palabundi, & cæli ac solii extortres; vagantur per orbem. Adhuc vero et B. Hieron. ad illud: stellæ auctoritatem demorantis suspirant, quum dixit: Petrus Apostolus, non expectans stellam more Iudæo.

104. Casto Iſidis & Cybeles eas adæquas, &c. [Sic rectè primus hunc locum restituit Gelenium, pro: Sacco Iſidis, sine: sacro, sicuti rectius in quibusdam codicibus legatur, maxime quum respondeat hic Auctor ad illud e. 2. supra: quales castimonie Apim, Iſidem, & magnam matrem certorum eduliorum exceptione purificant, ut potè quum Cybelem matrem Deum, nuncupatam nemo ignoret. Verum quid Castum significet, varij varia coniecerunt. Dn. Ludovicus Carro. l. C. ex verbis Festi, de Casto Cereis, hanc lectionem confirmavit, et post eum Iacobus Reuardus Brugensis Castum interpretatur pro re casta, nec aliter Guiliel. Canterus, vtrumque citans Nou. Lect. lib. 2. cap. 11. Verum ipsam vocis significationem videtur nobis propius adesse Iosepho Scaviger, Comest. in Varionem de ling. Latina ad pag. 87. ubi probat Castum Veteres Rurum dixisse; tum ex Festi verbis iam citatis, tum ex Nonio, qui Varionis illud adfert Rer. hum. libro 1. Nostro ritu faciunda civilius, quam Græco castu; et historico quodam in Collect. Suida, apud quem est eadem significatio: ἄσπετος; ex Varone rursus citans illud: religiones et castus id possunt, ut ex periculo eripiant nos; non aliter atque Græcè ἀσπεταί, expiationem

vocamus, et ἀσπεταί, expiare sine pure facere. Quare etiam apud B. Hier. (vel nondum visi, Nouis lectionibus Canteri) constat ex hoc loco quem imitatur, legi debere; et in obiectione Iosimiani: De horum plurimum abstinentia, quasi non & superstitio gentium Castum matris Deum obseruet et Iſidis, et in responsione ad illum: Quomodo autem Virginitati veræ, non præiudicat imitatio virginum diabolizata nec veris Ieiuniis, Castorum Iſidis & Cybeles, et quorundam ciborum in æternum abstinentia; maxime quum apud illos panis sagina carniū compensatur, Idque præ eo quod legebatur: Cofsum, et: Coforum, corruptiss. sicuti iam olim adnotauerat Calius Rhodiginus, sicut nec ipse mentem horum Auctorum satis adsecutus. Nos hic aliud nõ adicimus, quam ex verbis illis 2. cap. Auctoris iam citati, confirmari hanc castorum ex Græco interpretationem, quod castimonias vocat, et que tales qua purificant (id est expient) nõ quidem aqua, sed certorum ieiuniorum exceptione. Atqui malum legere cum Gagnæo: et ructus prophetia vctus est, quam cum Gelenium: et ructus prophetia. Vctus es.

CAP. XVII.

105. Vera si velimus dicere, &c. [Inscriptionem huic capiti fecimus: Contra illos qui ieiunia contemnant. Retinemus autem: Vera si velimus dicere, cum Gelenium, antea deerat: Vera.

106. semper agnosco sapere Esau venatorem, &c. [Adhuc ad id quod scribitur Gen. 25. de primibus veditis Iacob ab Esau venatore; ubi eleganter dixit Auctor, lenticulam defrutu inrufatam, ac si dicat, pulmentum illud defrutu, id est vino cocto ad medietatem, coque rubro inrufatum, id est, rufum sine rubeum factum. De agape, quam hic in malam partem accipit, diximus supra Apolog. ca. 39. Pollucibilior verò, id est, lautior; ea significatione qua pollucibilis cera vocatur à Macrobio, Legimus autem: mox: disciplinas nostras, pro: vctras, ex cod. Angl. MS.

107. Saginentur pugiles, &c. [De hoc vide Adnotat. nostras in B. Cyr. Epist. 2. nu. 25. Castigamus autem: Ceterum saginator Christianus, pro: iaginator, ex Angl. MS. cod.

ARGVMENTVM LIBRI DE PVDICITIA,

PER IACOBVM PAMELIVM.

- P**VDICITIAE amore Tertullianus in heresi lapsus, libro hoc errorem Mōtani prosecutus de non recipiendis pœnitentibus, saltem mœchis et fornicatoribus; laude Pudicitie præmissa, id ipsum huius libri argumentum paucis indicat; (falsus se retrò, nempe quum librum de Pœnitentia scriberet, alterius fuisse sententiae) maxime quum culmen criminum teneant mœchia et fornicatio.
- Atque imprimis, scripturis scripturas opponens; inde colligere nititur, delicta quaedam esse remissibilia, alia irremissibilia.
- Non tamen propterea negligendam prorsus delictorum quorundam pœnitentiam.
- Iam verò postquam docuit, mœchie et fornicationis nomine se comprehendere omnia libidinum delicta.
- Mœchiam idololatrie et homicidio comparari, ex scripturis ostendit.

I.
II.
III.
IIII.
V.

HHH ij

- VI. *Etsi verò in veteri Testamento exstent exempla venia pro mæchis, inueniri etiam iudicij; & aliam esse noui Testamenti rationem.*
- VII. *Deinceps late disputat de parabola ouis & dragone perditæ.*
- VIII. IX. *Item de duorum filiorum parabola.*
- X. *Penitentiam enim etiam ethnicis competere.*
- XI. *Exinde & facta Domini peccatoribus edita describit.*
- XII. *Certè ab Apostolis cum idololatria & homicidio fornicationem interdicti.*
- XIII. XIII. *Porro & veniam fornicatori Corinthio ab Apostolo concessam examinat.*
- XV. XVI. *Adferens tam secundæ quàm prioris ad Corinthios Epistolæ locos aduersus fornicatores.*
- XVII. *Item & similes aliarum Apostolorum Pauli Epistolarum sententias.*
- XVIII. *Etiam tales, tum illius, tum veteris Testamenti, quæ communionem Ecclesiasticam mæchis adimunt.*
- XIX. *Similes quoque locos, ex Ioannis Apostoli & Apocalypsi, & Epistola.*
- XX. *Ex Epistola deinde ad Hebræos olim (sententia ipsius) Barnabæ titulo, & Leuitico, quasdam scripturas adfert, quamquam frustra pro suo instituto.*
- XXI. *Atqui, non negans Apostolis competisse potestatem remittendi peccata, & proinde etiam Ecclesiæ, id suæ Ecclesiæ spirituali frustra adrogat.*
- XXII. *Denique agit contra veniam criminum & pacem, quam Martyres quidam mæchis donabant, negatoribus negabant.*

Ceterum præterquam quòd Librum hunc etiam contra Ecclesiam scriptum adferunt B. Hieronymus & Nicephorus locis supra non semel citatis, certè eodem titulo eundem citat ille, & argumentum libri his verbis indicat Epist. 146. ad Damasum de duobus filiis: Vehementer (inquit) admiror TERTULLIANVM in eo libro, quem DE PVDICITIA ADVERSVS POENITENTIAM scripsit, & sententiam veterem noua opinione dissoluit, hoc voluisse sentire, &c. & paulopost: Ille autem qui iuxta insanas & blasphemias sceleratas suas id dogmatis defendebat, quo Christianos nollet accipere penitentes, frustra argumentatus est. Eodem pertinet quod habet B. Pacianus Barcilonensis Episcopus Tract. aduers. Nouat. quum dicit: TERTULLIANVS post heresin vester est, nam multa inde sumpsistis. Ipsum Epistola sua, & ea ipsa quam Catholicus edidit, audies confitentem, posse Ecclesiam peccata dimittere. Atque hoc ipsum est, quòd Auctor huius libri cap. 1. sub medium dicit: Erit igitur & hic aduersus Pnychicos titulus, aduersus mæchæ quoque sententiæ retro penes illos societatem. Vbi quum librum supra editum Tom. 2. DE POENITENTIA haud dubiè tres hi respiciant, constat germanum esse vtrumque Tertulliani scetum, sicuti etià ex eo quòd vtrumque imitetur B. Cyprianus Epist. 52. ad Anton. ac l. de Laps. De bono Pudicitia, & ad Nouatianum. Legerunt eundem etiam Sim. MS. Trithemius & Politianus. Edidit in lucem primus Gagneus, deinde ex Britannico codice emendauit Gelenius. Nos nunc denique recognitum ad MS. Anglicum Dn. Ioannis Clemētis exemplar, & ex coniecturis quibusdā Dominorum Latinij & Harrisij; nouis Argumento ac Adnotationibus; quibus inter cetera ex B. Paciano multas rationes, quæ contra penitentiam adfert, dissoluimus; adornauimus.

TERTULLIANVS
Cum Adnotationibus
PAMELI,
A. V.
16.